

Alcohol, drugs en opgroeien in Bunschoten

Over sappies, nakkies en kattenogen in een vissersdorp

Author(s)

Nabben, Ton

Publication date

2023

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Nabben, T. (2023). *Alcohol, drugs en opgroeien in Bunschoten: Over sappies, nakkies en kattenogen in een vissersdorp*. Hogeschool van Amsterdam, Centre of Expertise - Urban Governance and Social Innovation.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

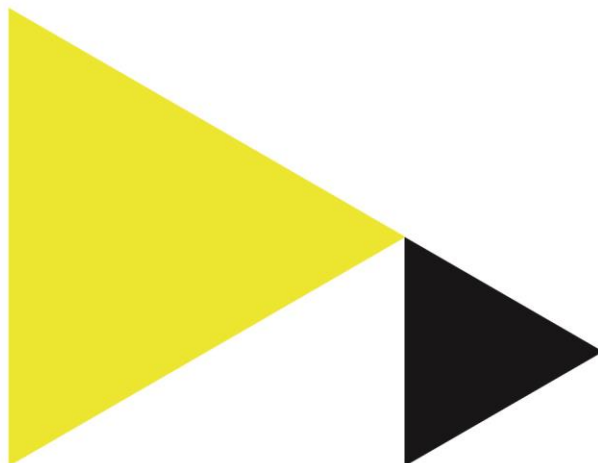
Alcohol, drugs en opgroeien in Bunschoten

Over sappies, nakkies en kattenogen in een vissersdorp

Ton Nabben

Centre of Expertise Urban Governance and Social Innovation
Faculteit Maatschappij en Recht

Dit onderzoek is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van de gemeente Bunschoten.

M.m.v. Lilly Heijman, Melissa Boekholt, Annemieke Benschop, Eliza van Amsterdam & Dirk J Korf.

Omslagfoto: Anatoliycherkas, Adobe Stock #207280112

Nabben, T. (2023) *Alcohol, drugs en opgroeien in Bunschoten. Over sappies, nakkies en kattenogen in een vissersdorp.* Hogeschool van Amsterdam.

© 2023

Overname van informatie uit deze rapportage is toegestaan onder voorwaarde van correcte en volledige weergave van de uitkomsten met bovenstaande bronvermelding.

1	Inleiding	3
2	Onderzoeksaanpak	6
3	Aard, cultuur en mentaliteit.....	10
4	Alcohol, drugs en beleid in de gemeente Bunschoten.....	16
5	Alcoholgebruik en de strijd om grenzen stellen	20
6	Drugsgebruik, patronen, risico's en regulering.....	28
7	Zorg, hulpverlening en aandachtspunten sleutelinformanten.....	42
8	Naar een breder draagvlak voor een gezamenlijke aanpak.....	46
9	Samenvatting & conclusies	52
10	Aanbevelingen	57
11	Typering.....	59
12	Bronnen	60

1 Inleiding

Voor u ligt het verslag van een onderzoek naar het gebruik van alcohol ('sappies') en drugs ('nakkies' en 'kattenogen') onder jongeren en jongvolwassenen in Bunschoten, om meer inzicht te krijgen in jongerenculturen en riskant middelengebruik. De Hogeschool van Amsterdam heeft dit in opdracht van de gemeente Bunschoten uitgevoerd in het voorjaar van 2022. Een onderzoek waar de Stuurgroep Preventie Middelengebruik behoefte aan had om ouders én jongeren beter te kunnen bereiken bij het zetten van nieuwe stappen in de aanpak van de alcohol- en drugsproblematiek. Enkele recente alcohol- en drugsgelateerde incidenten bij jonge dorpsbewoners, waarvan twee met fatale afloop, laten zien hoe noodzakelijk het is om meer te investeren in preventieve aanpak.

Drugs op het platteland is lange tijd een onderbelicht thema geweest in drugsonderzoek.¹ En als wel onderzoek wordt gedaan, dan vindt het vaak op basis van alleen cijfers plaats. De kracht van kwalitatief onderzoek echter is dat het andere gegevens gebruikt bij het beschrijven en verklaren van patronen van (risico)gebruik en de betekenis die jongeren daaraan geven.² Een van de eerste die zich eind vorige eeuw verdiepte in drugsgebruik in kleinere gemeenten was de criminoloog Korf.³ Daarna volgden vanaf de jaren nul andere onderzoeken in andere kleine gemeenten. Alhoewel er (in absolute aantallen) minder gebruikers op het Nederlandse platteland wonen dan in de stad, is het verschil in prevalentie van drugsgebruik (het percentage gebruikers per capita) de afgelopen decennia kleiner geworden.⁴ Door middel van kwalitatief onderzoek krijgen wij van 'binnenuit' een beter beeld van de achtergronden en oorzaken van middelengebruik bij jongeren die actueel gebruiken, daar inmiddels mee zijn gestopt of die kunnen vertellen over vrienden die gebruiken. We hebben na een oproep en met bemiddeling van professionals uiteindelijk zes jongeren uitvoerig geïnterviewd, plus vijf professionals die dicht bij de leefwereld staan van jongeren (zie hoofdstuk 2).

Voor de duidelijkheid: dit onderzoek naar middelengebruik is dus niet representatief voor alle jongeren en jongvolwassenen in de gemeente Bunschoten. Het gaat hier vooral om verhalen en impressies van jongeren die dicht bij de leefwereld staan van risicogroepen of daar zelf deel van uitmaken. In 2005 deed Kool al eerder onderzoek naar harddrugsgebruik onder jongeren in de gemeente Bunschoten.⁵ Vooruitlopend op onze bevindingen in deze rapportage, kunnen we nu al zeggen dat het middelengebruik anno 2022 (bijna twee decennia na het onderzoek van Kool) nog steeds een belangrijke plek inneemt binnen verschillende leefstijlen en jongerengroepen (of vriendengroepen) in het dorp. En waarschijnlijk zijn ook de groepen breder en gevarieerder geworden, met een groter palet aan middelen o.a. door de komst van sociale media en de oprukkende technologie, waar ook drugsdealers en bezorgdiensten op het platteland van

¹ Nabben & Korf (2016).

² Measham (2004).

³ Korf et al. (1989).

⁴ Korf (2006); Van Rooij et al. (2011); Van Laar & Van Ooyen-Houben (2016).

⁵ Kool (2005).

profiteren.⁶ In het licht van deze ontwikkeling wordt er tegenwoordig meer over (jonge) dealers gepraat, van wie sommigen gewoon deel uitmaken van de vriendengroep.

Aan de hand van elf diepte-interviews proberen we te ontrafelen waarom alcohol en drugsgebruik bij jongeren én volwassenen zo'n prominente plaats inneemt in het dorp en tot groeiende zorgen leidt over de aard van de problematiek. Om dit proces beter te begrijpen vroegen we aan de respondenten die wonen (of gewoond hebben), werken, uitgaan, handhaven, hulpverleners, doceren, dealen, prediken of vis verkopen, eerst over het dorp. Wat maakt Bunschoten-Spakenburg met zijn pakweg 22.000 inwoners nu zo uniek? Hoe is het om op te groeien in een dorp dat bekend staat als eigenzinnig en gelovig, dat van aanpakken houdt en waar alles maar door lijkt te gaan totdat het licht uitgaat.

Hoofdstukindeling

In **hoofdstuk 1** bespreken we de werving en selectie van onze sleutelinformanten, die daarna kort worden geïntroduceerd. In **hoofdstuk 2** gaan we in op de vraag wat het dorp volgens sleutelinformanten zo bijzonder maakt en gaan we dieper in op aard, cultuur en gewoonten in het dorp. Dat het alcohol- en middelengebruik bij jongeren in de afgelopen twee decennia al eerder tot beroering leidde, lezen we in **hoofdstuk 3**, waarin ook het huidige alcohol- en drugsbeleid van de gemeente wordt toegelicht. In **hoofdstuk 4** vertellen professionals en jongeren elk vanuit hun (beroeps)perspectief over de (historische) drijfveren van de alcoholcultuur en hoe vanzelfsprekend het is dat jongeren al op vroege leeftijd beginnen met drinken. De illegale middelen komen in **hoofdstuk 5** aan bod. Hoewel cocaïne ruimschoots verkrijgbaar is, is het niet het enige middel waar gebruikersgroepjes bekend mee zijn. In de interviews met jongeren krijgen we meer zicht op motieven, patronen en risico's van gebruik en zien we ook dat lang niet alle jongeren te porren zijn voor pillen en poeders. Opvallend is de dunne lijn tussen het gebruik met vrienden en/of collega's na, maar soms ook tijdens de lange werkdagen. We kunnen het gebruik niet ook zonder de markt te beschrijven, die in **hoofdstuk 6** wordt behandeld. Een markt van uppers en downers die in het afgelopen decennium internationaler is geworden en ook sommige dorpingen wist te verleiden om in zee te gaan met Randstadcriminelen en voor de logistieke operaties met contactpersonen in Zuid-Amerikaanse bronlanden. De zorg en hulpverlening bij het problematisch middelengebruik staat in **hoofdstuk 7** centraal, waarin we ook de vraag beantwoorden waarom dorpingen in nood vaak zo lang wachten met hulp zoeken. In **hoofdstuk 8** worden enkele belangrijke bevindingen uit het onderzoek voorgelegd in een focusgroep met professionals (schooldirecteur, maatschappelijk werker, preventiewerker, psycholoog), de wethouder sociaal domein en volksgezondheid en de burgemeester. Met het oog op de toekomst wordt gediscussieerd over welke mogelijke maatregelen kunnen voorkómen dat jongeren al op vroege leeftijd alcohol beginnen te drinken. In de praktijk blijkt dat riskant drinkgedrag het dagelijks leven van jongeren en jongvolwassenen soms flink kan ontregelen. Zeker als dit gepaard gaat met (fors) drugsgebruik. Is het mogelijk om een breder draagvlak te creëren voor een gezamenlijke aanpak van alcohol in een dorp waar hard werken en ontspanning met een borrel vaak hand in hand gaan? We sluiten af met een **samenvatting &**

⁶ Nabben (2020); Nabben et al. (2021); De Jonge et al. (2021).

conclusies, plus enkele **aanbevelingen** die uit gesprekken met sleutelinformanten én de focusgroep zijn gedestilleerd.

2 Onderzoeksaanpak

De gemeente Bunschoten heeft de Hogeschool van Amsterdam gevraagd onderzoek te doen naar het alcohol- en drugsgebruik onder jongeren en jongvolwassenen in de gemeente, om meer inzicht te krijgen in jongerenculturen en riskant middelengebruik. De onderzoekers zijn mede benaderd omdat het dorp ook meedraait in de Antenne Nederland, de regiomonitor waar verhalen van professionals (vooral jongerenwerkers) over risicjongeren systematisch verzameld en in kaart worden gebracht, met aandacht voor de context van het middelengebruik evenals risicofactoren in andere leefgebieden.⁷

Op grond van deze bevindingen werd besloten om met aanvullend onderzoek een scherper en breder beeld te krijgen van het alcohol- en drugsgebruik bij jonge risicogroepen in de gemeente. Een uitdaging, omdat we deze keer ook jongeren willen spreken in plaats alleen professionals die vertellen over jongeren. Een uitdaging ook omdat de onderzoekspraktijk weerbarstig kan zijn. Jongeren op straat zijn doorgaans moeilijk bereikbaar (fluïde, mobiel, versnipperd) en benaderbaar (wantrouwen, desinteresse, taboes) met traditionele onderzoeksmethoden zoals vragenlijsten. Ook privacyregels (ouderlijke toestemming) bemoeilijken onderzoek bij jongeren onder de 16 jaar.

Voor aanvang van het onderzoek heeft het onderzoeksteam eerst overlegd met twee professionals (begeleidingsgroepje) van Jellinek Preventie en De Boei over de aanpak van het onderzoek, het tijdsplan en einddatum. Zij hebben meegedacht en geholpen bij de werving van sleutelinformanten, evenals bij het organiseren van de focusgroep ter afsluiting van de onderzoeksperiode. Er is vier keer een videovergadering met hen belegd om vragen van de onderzoekers en de voortgang te bespreken. De periode van dataverzameling liep van april tot juni 2022. In totaal zijn er elf sleutelinformanten geïnterviewd: vijf professionals en zes jongeren. We eindigen dit hoofdstuk met een korte introductie van de sleutelinformanten die in de volgende hoofdstukken hun licht laten schijnen op alcohol- en middelengebruik in Bunschoten-Spakenburg.

Professionals

De professionals hebben ervaring met en/of visie op jongeren en/of (problematische) groepen in de gemeente. De diepte-interviews zijn face-to-face afgenomen door een onderzoeker van de Hogeschool van Amsterdam. In overleg met de begeleidingsgroep werden vijf personen geselecteerd die beroepsmatig nauwe banden hebben met jongeren in verschillende domeinen: een predikant, een sociaal werker, een wijkagent, een jongerenwerker en een schoolcoördinator van een vakopleiding vis. De gesprekken duurden ongeveer anderhalf uur. Er werd gebruik gemaakt van een topiclijst met vragen over o.a. de aard van het dorp, jongerenculturen, (problematisch) alcohol- en drugsgebruik, gebruikspatronen, drugsmarkten en hulpverlening.

De professionals kregen eerst een informatiebrief met achtergrondinformatie en doelstelling van het onderzoek, te weten een beter beeld krijgen van het huidige alcohol- en middelengebruik van jongeren in de gemeente Bunschoten en inzicht krijgen in mogelijke voorlichting- en

⁷ Nabben (2020); Nabben et al. (2021).

preventiemogelijkheden. Met de ondertekening van een apart formulier werd toestemming gegeven voor het interview dat ook opgenomen mocht worden. De geluidsopnames zijn in hoofdlijnen uitgeschreven en daarna gewist.

Jongeren

De aanvankelijke bedoeling was om een groepsgesprek te entameren. Via een flyer zouden jongeren in het dorp worden geworven die in vertrouwen willen vertellen over vrije tijd, uitgaan, alcohol- en drugsgebruik en hoe het is om op te groeien in het dorp. Maar al snel bleek dat een deel van de jongeren best wel over deze onderwerpen wilde praten, maar niet in een groep. Jongeren achtten de kans groot dat de verhalen uit het groepsgesprek niet binnenskamers zouden blijven. Daarom werd besloten om zes jongeren apart te interviewen aan de hand van een aparte topiclijst die anders was dan die van de professionals. Ook zij kregen eerst een informatiebrief met achtergrondinformatie over het onderzoek en een toestemmingsformulier voor deelname en gebruik van interviewgegevens voor de rapportage. Alle jongeren kregen een cadeaubon t.w.v. €25. De interviews duurden tussen één en anderhalf uur. De audio-opnames werden na verwerking weer vernietigd.

Focusgroep professionals

Na analyse van de elf diepte-interviews is er in overleg met de begeleidingsgroep een groep experts uitgenodigd om verder te praten over de eerste bevindingen van het onderzoek. Uitgangspunt was om te bespreken welke accenten, aanpak en focus nodig zijn in toekomstige interventies richting middelengebruik en risicogedrag bij jongeren en jongvolwassenen. In de focusgroep waren aanwezig: burgemeester en wethouder sociaal domein en professionals uit het onderwijs, preventie, geestelijke gezondheidszorg en maatschappelijk werk. De bijeenkomst is opgenomen in een audiobestand en uitgeschreven voor analyse.

Sleutelinformanten

In de hoofdstukken waar jongeren en de professionals aan het woord komen wordt ook wel gesproken van sleutelinformanten. Hun namen zijn in verband met de herkenbaarheid geanonimiseerd. In quotes die gevoelige informatie bevatten spreken we over 'een van de respondenten'.

Froukje. Hier geboren en getogen maar verhuisd naar een ander dorp. Ze voelde zich hier niet meer thuis omdat ze continu het gevoel had dat ze verantwoording moest afleggen over haar zelfgekozen pad. Toen ze verliefd werd op een man buiten het dorp, gingen sommigen die ze al lang kende haar mijden. Alsof ze iets had uit te leggen wat hen helemaal niks aan ging. Froukje vindt dat drugs het gedrag van veel mensen in het dorp negatief beïnvloeden.

Goos. Dominee in Bunschoten-Spakenburg waar hij met veel plezier woont. Doordeweeks is hij druk bezig met het uitwerken van zijn preken, de catechisatielessen met jongeren en het afleggen van bezoeken. Die persoonlijke contacten met mensen in de gemeente zijn niet alleen voor de gezelligheid. Er kan over van alles gepraat worden. Jongeren voelen zich hier vertrouwd en kunnen te allen tijde bellen en appen voor een gesprek. Niemand wordt veroordeeld. Hij voelt zich soms een maatschappelijk werker, maar verwijst altijd door als hij de indruk krijgt dat een jongere fors

gebruikt terwijl diegene dat zelf niet altijd door heeft. Het probleem hier is gegrond, vindt hij: het vele geld dat er rondgaat, de mogelijkheden, de normalisering van gebruik, maar ook het geringe toezicht van ouders.

Koen. Heeft net zijn opleiding afgerond en voelt dat hij in een nieuwe fase van zijn leven zit, maar het pad nog ongewis is. Zijn baan op de markt, waar hij naast school jarenlang met passie heeft gewerkt, heeft hij opgezegd. Hij staat op het punt om voor onbepaalde tijd te reizen door Europa, zijn hoofd leeg maken en weg van alle verleidingen in het dorp waarvan hij jarenlang met zijn vrienden heeft gesnoept. Net als met sport waar hij 100% voor ging, deed hij dat ook met alcohol en drugs, en meer dan hem lief was. Het heeft hem bijna de kop gekost. Hij wijt zijn excessieve jaren vooral aan zijn moeilijke jeugd, het geweld thuis en zijn verslaafde vader. Maar nu is het tijd om te investeren in zichzelf. Kracht te putten door nuchter te blijven, dat is zijn grootste uitdaging voor de komende tijd.

Noor. Vrienden noemen haar de festivalmama, omdat ze zich verantwoordelijk voelt voor iedereen als er feestjes zijn. Ze is een voortrekker, een aanpakker, maakt graag haar eigen keuzes en weigert het bijltje erbij neer te gooien bij moeilijke situaties in de vriendengroep. Ze denkt en handelt oplossingsgericht en is trots dat ze door therapie haar eigen zaakjes nu beter voor elkaar heeft. Haar vrienden zouden meer moeten praten als ze iets dwars zit, vindt ze. Alleen maar zuipen en drugs gebruiken verdooft, lost niks op en maakt dingen eerder chaotischer.

Ralf. Gaat een mbo-opleiding volgen, maar heeft al een turbulent leven achter de rug als 'rauwe rakker'. Hij groeide op in een getroebleerd gezin. Om de pijn te verzachten zocht hij op vroege leeftijd al een uitweg in alcohol- en drugsgebruik, waar hij echter flink in doorsloeg toen hij in een heftige dorpscene belandde. Psychologen en sociaal werkers kregen geen vat op hem toen hij heel veel werkte, cocaïne rookte en ook ging dealen. Zijn moeder is hem altijd blijven steunen, hoe slecht het ook met hem ging. Die slechte film waar hij in zat heeft vijf jaar geduurd. Nu is het tijd om de bakens te verzetten. Hij heeft het dorp verlaten en woont samen met vrouw en kinderen in een grote stad.

Henk. Begon zoals veel Spakenburgers in de vis en werkte soms wel 70 uur per week. Toch werd hij sociaal werker met een 'enorm hart' voor het dorp. Hij ging zich onder andere inzetten voor de 'rauwe rakkers' in het dorp; (jonge) cliënten op weg helpen naar herstel. Sommigen zitten in detentie, kicken af in een kliniek of proberen weer greep te krijgen op hun leven. Hij kan erover meepraten want hij gebruikte vroeger ook. Uit bevlogenheid heeft hij een enorm netwerk opgebouwd van scholen tot snackbars, sportverenigingen en instellingen (o.a. GGD en Jellinek) waarmee hij met professionals preventieactiviteiten organiseert. Hij kent de mores van het dorp en weet dat je alleen met een enorme passie de muren en het 'zwart-wit' denken over alcohol- en drugsgebruik kunt beslechten. Niet door conflicten te vermijden maar met compassie en kritische vragen dichterbij de kern van het probleem te komen.

Sari. Mentor en zorgcoördinator van een vakorganisatie die sinds enige tijd ook opleidingen verzorgt in de visbranche. Woont elders en heeft geen persoonlijke binding met het dorp, maar werkt hier lang genoeg om de aard en mentaliteit van haar leerlingen te kunnen doorgronden. Ze komt zelf ook

uit een dorp en is bekend met de dorpse omgangsvormen, behalve dat de jeugd hier veel mondiger is dan in andere delen van het land waar ze werkt. De meeste leerlingen blijven trouw aan het dorp en dromen van een huis dicht bij de familie en een eigen viszaak. Naast het onderwijs gaan de gesprekken ook over geld, drank en drugs. Ofschoon ze al op jonge leeftijd borrels drinken vinden ze dat ze nooit te veel gebruiken. Als ze de klas op maandag ziet, heeft ze gezien de staat waarin sommigen verkeren hier echter haar twijfels over.

Sjors. Studeert in Zwolle en woont met plezier in het dorp, hoewel er buiten de rijke sportcultuur niet heel veel is te doen volgens hem. Veel leeftijdsgenoten werken al en zoeken elkaar in het weekend automatisch op in de kroeg, waar veel gedronken wordt. Hij doet een teamsport, houdt van gamen en heeft al jaren de zorg voor zijn beide zieke ouders. In zijn vriendengroep spelen drugs geen rol, ook niet als ze naar een festival gaan. Hij heeft er geen moeite mee als andere jongeren wel drugs gebruiken.

Vera. Werkt in een sociaal team en komt veel in aanraking met probleemgevallen. Ze geeft aan dat haar referentiekader misschien wat gekleurd is. Anderzijds is de schaal waarop het gebeurt aanzienlijk voor zo'n relatief kleine gemeente. Ze blijft zich verbazen over de jonge leeftijd (14-15 jaar) waarop alcohol wordt gedronken en vaak wordt getolereerd in de sociale omgeving. Ze merkt dat de thuis- en middelenproblematiek vaak verborgen is en het winnen van vertrouwen bij jongeren veel tijd kost en een snelle hulpinterventie in de weg staat.

Willem. Een van de wijkagenten in de gemeente. Met veel evenementen, twee voetbalverenigingen in de hoofdklasse met alle emotie van supporters (ook van buiten) daarbij, plus middelengebruik en vechtpartijen, ligt er genoeg op zijn bordje. Hij wil maar zeggen dat er best wel veel reuring is voor zo'n betrekkelijk kleine gemeente, waar de jeugd zich niet zo makkelijk laat sturen. En dan heeft hij het nog niet eens gehad over de straat- en thuisfeesten en de horeca met de nodige braspartijen. De mensen zijn hier recht voor zijn raap, maar door de ons-kent-ons sfeer wordt ook veel achter de deur gehouden. Hij werkt intensief samen met allerlei partners die zijn schakels zijn voor de nodige context bij calamiteiten, maar ook in de preventieve sfeer (o.a. Veilig Thuis).

Wout. Heeft net zijn stage afgerond op het hbo en is zoals bijna alle jongeren in de vis begonnen met zijn eerste baantje. 'Daar kun je hier gewoon niet omheen.' Hij vindt het een gezellig ons-kent-ons dorp, beetje plat en rauw, met een sterke cultuur, een soort Urk van de provincie Utrecht. Hij is hier met plezier opgeroed, met goede basisscholen en een actief verenigingsleven. De mensen zijn goed van vertrouwen en met het spreekwoordelijke touwtje uit de brievenbus lijkt het soms wel of hij in een klein Utopia woont. Hij maakt deel uit van een grote vriendengroep en vindt het fijn dat gelovige (zelf is hij gereformeerd vrijgemaakt) en ongelovige jongeren in hun vrije tijd prima met elkaar kunnen opschieten. Hij hoopt dat hij kan blijven wonen in het dorp.

3 Aard, cultuur en mentaliteit

Op zoek naar een verklaring voor het soms stevige alcohol- en drugsgebruik bij jonge dorpingen, kan kwalitatief onderzoek ons helpen meer te begrijpen over de achtergronden en oorzaken van het middelengebruik. In de klassieke etnografie zou de onderzoeker een poos in het dorp gaan wonen om de bewoners beter te leren kennen. Hij of zij zou helpen in de viskraam, meegaan naar voetbal, op de veranda hangen met jongeren, naar de kroeg op zaterdagavond en op zondag naar de kerk. De onderzoeker zou praatjes aanknopen met dorpingen en als het lukt ook een familiefest bijwonen.

Helaas ontbreekt de tijd om ons onder te kunnen dompelen in het alledaagse dorpse leven. We moeten roeien met de riemen die we hebben, maar zijn ervan overtuigd dat onze gesprekken met gemotiveerde sleutelinformanten ons al veel kunnen leren over de dorpsaard en -cultuur. Gezien het maritieme verleden en een nog immer omvangrijke visindustrie kan er worden gesproken van een *mythical fishing era*. Voor de buitenwereld – en niet in het minst de dorpingen zelf – wordt Spakenburg nog steeds als een vissersplaats gezien. Dat imago wordt door herinneringen en verhalen in leven gehouden en jongeren (met name jonge mannen) ontlenen er nog steeds hun maritieme identiteit aan. Naast het geloof, dat eveneens een rol speelt in het dagelijks leven van veel dorpingen. Hierbij is het interessant te verwijzen naar de socioloog Weber, die al vroeg een verband zag tussen protestantisme en kapitalisme.⁸ Dit is in het huidige dorp in zekere zin nog steeds te zien in een haast morele plicht van hard werken die je van jongs af aan in veel families al wordt ingeprent als een drang naar succes en fortuin.

Gehecht aan de woonplaats

De cultuur van Bunschoten-Spakenburg onderscheidt zich volgens Kool in *Witgoud en vuile was* door enkele specifieke kenmerken die in de vele gesprekken tijdens haar veldwerk telkens worden geaccentueerd.⁹

'Sinds Spakenburg is afgescheiden door de komst van de afsluitdijk is de rol van visserij vervangen door een grotere rol in handel en verwerking van vis die van andere plaatsen wordt aangevoerd. Daarnaast is de venterij van brood en koek naast de visventerij op markten nog steeds het handelsmerk van Spakenburg. De bevolking van Bunschoten-Spakenburg is zeer gehecht aan hun woonplaats en bijbehorende cultuur en heeft zich goed weten aan te passen door zich te richten op nevenactiviteiten na het verdwijnen van de visserij. Dit maakt het dorp ondanks de sterk religieuze inslag en grote sociale controle zeker geen conservatief dorp, zoals door buitenstaanders wel vaak wordt gedacht. De van oorsprong sterke arbeidscultuur hebben zij gemeen met andere vissersplaatsen, evenals de openheid voor veranderingen en flexibiliteit om zich aan te passen aan veranderende situaties.'

Zoals gezegd hebben wij gekozen voor diepte-interviews met een elftal sleutelinformanten (van twintiger tot zestiger) die hier wonen en/of werken. We begonnen met de vraag hoe zij het dorp zouden omschrijven aan wie daar niet is opgegroeid. Hierdoor hoopten we een beter beeld te krijgen van de sentimenten in het dorp als fundament voor antwoorden op enkele vragen over

⁸ Weber (1904-1905).

⁹ Kool (2005).

patronen en betekenissen van middelengebruik, en op de centrale vraag waarom een substantieel deel van de jongeren en jongvolwassenen hier meer lijkt te gebruiken dan elders in de provincie Utrecht.

Verschillende thema's die onze sleutelinformanten in hun verhalen aanstipten komen meermaals terug: de sociaaleconomische geschiedenis en cultuur, onderlinge verbondenheid, geloof en mentaliteit. We hebben de verhalen in een korte schets opgetekend om te begrijpen wat het dorp in hun beleving zo uniek maakt.

Economisch solide en hoge werkethiek

Van oudsher is Spakenburg een vissersdorp dat tot de aanleg van de afsluitdijk aan de Zuiderzee lag. De vissersvloot is sindsdien gekrompen, maar visverwerking en vishandel spelen nog steeds een belangrijke rol in de plaatselijke economie. Veel grootvaders van de dorpingen waren boeren of vissers. De boeren waren rijk vergeleken met de vissers, die dagenlang op de viskotter doorbrachten op een soms onstuimige zee. De ontlading op zaterdag was in het café als ze terugkwamen van zee. Die overlevingsdrang zit de dorpingen nog steeds in het bloed, evenals een wat rauwere mentaliteit vergeleken met veel andere (evenzeer meer gelovige) dorpen. Toen de afsluitdijk de vissersvloot en daarmee ook de handel decimeerde, gingen de dorpingen de vis elders inkopen om het vervolgens na verwerking in Nederland uit te venten, in winkels maar vooral marktkramen.

We horen verschillende schattingen uiteenlopend van circa 150 tot ruim 200 kramen (alleen al in de vis) van de Amsterdamse Dappermarkt tot in Bennekom. Haring, koek en voetbal zijn de drie culturele zuilen in het dorp, vindt Wout, die zegt best wel beïnvloed te zijn geweest door zijn omgeving. 'De hoge werkethiek, het doorpakken, de lange dagen, veel geld verdienen en in het weekend een feestje wordt hier met de paplepel ingegoten.' Maar het vervult hem met trots als hij zelfs op de nieuwsjaarmarkt in Aken (Duitsland) nog een viskraam uit Spakenburg tegenkomt.

De eenzame uren op zee zijn vervangen door de lange werkdagen die 's ochtends om 05.00 uur beginnen bij de visafslag. Het uitventen van de vis (en later ook van koek), vergezeld door een hoog arbeidsethos, heeft het dorp geen windeieren gelegd. Daarover is iedereen het wel eens. Van hard werken ga je niet dood, zo luidt vaak de moraal. 'Het zijn eerder doeners dan denkers, maar wel echte levensgenieters', vindt de dominee.

Menig visboer verdient er tegenwoordig een goede boterham mee, ondanks zijn vaak lage opleiding. Je heeft dus geen advocaat te zijn om hier in een villa te kunnen wonen. Enkele sleutelpersonen stippen aan dat een bourgondische leefstijl en het pronken met luxe sommigen niet vreemd is. Net als het ruimhartig delen van eten en drinken op familiefeesten. De dorpingen blijven trouw aan de vis, hun kraam en hun dorp waar ze vaak al generaties lang wonen. De familiebanden zijn hecht en de zondag heilig bij het in de kern gelovig dorp. Na de kerkgang gaan velen op bezoek bij familie, opa's en oma's, tantes en ooms. Er heerst gemeenschapszin. Als het moet dan is het in korte tijd gefikst omdat de mensen de dingen hier liever eerst met elkaar oplossen. Het impliceert ook dat eenieder zich bij zijn eigen leest moet houden. Het is een dorp op zich, met een sterk besef van normen en waarden die in families doorgegeven worden aan de kinderen. Het kunnen aarden als nieuwe bewoner in een van oorsprong traditioneel dorp, hangt af in hoeverre je mee wil doen aan

het sociale leven dat soms moderner is dan men denkt. 'De buitenwereld mag dan denken dat Spakenburg een soort Staphorst is, maar het dorp gaat met zijn tijd mee', vindt Goos. En door het uitventen van vis en brood op verschillende plekken in Nederland, komen veel jongeren uit het dorp al op vroege leeftijd in contact met mensen van alle gezindten, dialecten en eigenaardigheden.

Handje contantje

Het dorp heeft een sterke traditionele band met de visserscultuur, die levendig wordt gehouden met verhalen over vroeger. De bewoners zijn vaak praktisch opgeleid. 'Het leven hier is inherent aan hard werken en lager opgeleid zijn.' Voor de buitenwacht heeft de vishandel een lage status vanwege het zware werk in de vis (zowel mannen als vrouwen). Men voelt soms minachting bij degenen die buiten het dorp wonen. Het is een hechte gemeenschap die goed georganiseerd is en vanwege de markt veel kilometers maakt, maar telkens terugkeert naar hun vertrouwde stekkie. Vanwege de handel is er meer geld in omloop dan in menig ander dorp. Des te opmerkelijk dat de gemeente Bunschoten volgens officiële cijfers van het CBS bijna als laagste scoort op de gemiddelde inkomensranglijst van gemeenten in de provincie Utrecht.¹⁰ Dit rijmt ook niet met onze eigen indrukken na verschillende bezoeken aan het dorp, de winkels, de veranda's, de horeca met grote terrassen en alles tiptop onderhouden met keurige gevels en schone straatjes. Ook de jongste generatie tieners en twintigers, waarvan een deel theoretisch (hoger) is opgeleid, begint zijn eerste zaterdag- en vakantiebaantjes vaak nog steeds in de vis of koek. 'Vis verdient goed maar je moet wel keihard werken', weet Froukje uit ervaring. Een 16-jarige krijgt handje contantje al snel 90-100 euro per dag. Een 22-jarige verdient al snel 130-140 euro. Je bent qua loon sowieso beter af dan in een huishoudwinkel of supermarkt. 'Er zit rek in de uitgaven als je als 15-jarige vier keer meer verdient', aldus Vera. Vergeleken met hun leeftijdsgenoten heeft een deel van de jeugd op jonge leeftijd al voldoende geld om hun persoonlijke smaak (o.a. kleding, gadgets) te materialiseren. Het soms moedwillig uitvergroten van de eigen smaak en de show eromheen, ziet Goos als een vorm van compensatiegedrag.

'Ik heb het weleens over het Calimero-effect bij de Spakenburgers, die vroeger al als apart werden weggezet. Dat zijn ze gaan koesteren: wij tegen de rest van de wereld. Maar dat maakt ze ook kwetsbaar omdat de norm het dorp is, terwijl de wereld veel groter is. Hierdoor lijkt het alsof iedereen in het dorp heel erg in het gareel blijft en daarbuiten uit de band springt.' (Goos, dominee)

Mentaliteit van doorgaan

Net als de professionals zeggen jongeren dat hard werken de norm is. Koen vertelt dat hij vanaf zijn 13e al een zaterdagbaantje had bij de viskraam, dat veel beter verdient dan in de supermarkt.

'De jongeren die daar werken zijn van een ander slag. Wie stil of introvert is, kan beter daar werken. Op de markt moet je juist mentaliteit en karakter hebben: hard werken, kisten tillen, kou trotseren. Er heerst een camaraderie omdat je lange dagen met elkaar bent. Als je veel uren met elkaar optrekt weten je collega's meer van je dan je moeder.' (Man, 22 jaar)

Sari (mentor en zorgcoördinator praktijkopleiding vis), ziet jongeren die maandag naar school gaan en de rest van de week bij een vishandelaar of -verkoper werken. Deze dorpsjongens zijn praktisch

¹⁰ [Ranglijst van het hoogste en laagste gemiddelde inkomen per inwoner van de gemeenten in de provincie Utrecht](#), AlleCijfers.nl, 2 maart 2023.

opgeleid en maken doordeweeks lange uren. Voor scholieren of studenten met een bijbaantje in het weekend voelt het werk minder dwingend, omdat het slechts om één dag gaat. Maar voor deze jongeren is het opstaan, werken, eten, slapen, elke dag opnieuw tot aan het weekend. Ze ervaren weinig sociaal leven door de week, waar de klok het ritme bepaalt. De broodverkopers die 's ochtends ook het land intrekken met hun kraam staan zelfs een uur eerder op dan visverkopers.

Veel dorpingen ontlenen hun trots aan de werkethiek die er heerst. Hun opa's en oma's waren al echte aanpakkers. Wie hier opgroeit zeurt nooit, blijft doorgaan, is loyaal naar anderen en offert zich op voor de baas als het moet. Froukje stipt de onverzettelijke aard van de doorsnee Spakenburger aan: 'Je pakt alles aan en wacht niet dat het werk naar je toekomt. Je moet er wat voor doen.' Sport, familie en werk staan op één hier, zegt Noor, die net als andere sleutelinformanten wijst op een hoge arbeidsmoraal, maar ook op onderlinge solidariteit als iemand een appél op je doet. Als je gevraagd wordt om voor een ander in te vallen dan ga je gewoon. 'Maar het zijn plussen en minnen', zegt Noor. 'Het is niet vanzelfsprekend dat je alle vakantiedagen opneemt als je in een familiebedrijf werkt.'

'Op de markt werken is een goeie keuze geweest. Je bouwt zelfvertrouwen op, leert je krachten kennen. Op je 14^e krijg je te horen of het niet eens tijd wordt om te gaan werken op zaterdag. Werken op de markt is goed voor je mentaliteit. Je leert de kleine dingen waarderen en bent blij met je zuurverdiende geld. Word je hard van.' (Man, 22 jaar)

Emotioneel gezien verloopt het contact stroever. Men hoort liever praatjes over anderen dan dat bewoners zich makkelijk laten kennen en zeggen wat ze zelf precies denken, geloven of op de eigen kerfstok hebben. Dit blijkt uit het feit dat verschillende sleutelinformanten spreken over een schaamtecultuur. Zo wordt een 'akkefietje' al snel met de mantel der liefde afgedekt. De mensen lopen niet graag uit de pas, bang voor commentaar.

Sterke familiebanden

Veel dorpingen zijn hier geboren en getogen. Zo gaat het al generaties lang. De verjaardagen worden groots gevierd, de contacten zijn hecht. Op zondag naar opa en oma waar jongeren ook een goede band mee hebben. Omdat veel bewoners in het dorp blijven wonen is er ook sprake van een zekere verwevenheid tussen de families. Ook de nieuwe generatie blijft verknocht aan het dorp. Feitelijk blijft een substantieel deel van elke generatie elkaar van wieg tot graf zien. Omdat opeenvolgende generaties in het dorp blijven wonen, worden de dorpingen nog wel eens als 'eenkennig' of zelfs 'wereldvreemd' gezien, met een vrij gesloten houding naar 'mensen en relaties van buiten'.

Grote sociale controle

Dorpingen zijn zich soms goed bewust van de sociale controle in het dorp, vooral als ze het gevoel krijgen dat ze zich aan moeten passen aan gangbare opvattingen die soms als knellend kunnen worden ervaren. Anderzijds kan het toezicht van de burens ook leiden tot een groter gevoel van opgroeien in een veilige omgeving. Later zullen we zien dat de informele controle aardig kan worden ondermijnd door het onstuimige gedrag van adolescenten. De sociale controle in het dorp is er al van oudsher, zeggen professionals. Het versterkt het hechte dorpsgevoel, het erbij willen horen. 'Je moet je zaakjes op orde hebben, meer voor de burens dan voor jezelf', zegt Goos. Door die schijn op

te houden, wordt er volgens hem niet op hartsniveau met elkaar gesproken. Koen merkte als kind dat veel onder de radar blijft en gezinnen vaak mooi weer spelen naar de buitenwereld. 'Op zondag zit iedereen bijeen en is alles goed, maar zodra de mensen weg zijn vliegen de mokken door de kamer. Want wie zegt nou tegen zijn gasten dat hij zijn vrouw in elkaar slaat?' Maar niet iedereen wil binnen de lijntjes leven. Bewoners die het sociale leven als verstikkend ervaren of niet (meer) goed kunnen aarden, trekken uiteindelijk weg, soms met pijn in het hart.

'Ze zijn supernieuwsgierig hier. Als je aan de ene kant van het dorp buikpijn hebt, dan weten ze aan de andere kant dat je een miskraam hebt gehad. Verhalen worden groter gemaakt en daar heb je mee te dealen. Maar ik vind het helemaal niet belangrijk wat de buurman doet. Er kan echt wel geroddeld worden over jou. Vind dan maar de juiste mensen die jou wel geloven. Ik had een relatie met een jongen, maar wilde niet verder met hem, net voordat we in ons nieuwe huis gingen wonen. In de stamkroeg krijg je dan een stempel: ik ben vrijgezel. Alle ogen zijn op je gericht. Dat soort momenten zijn een test voor hoe weerbaar je bent. Je hoeft je daar niets van aan te trekken, maar hier is dat niet makkelijk. Zeker als je het al emotioneel zwaar hebt. Want er wordt over je gesproken. In Spakenburg staan ze graag vooraan als ze een verhaal horen, waar ze dan vervolgens hun eigen verhaal van maken.' (Vrouw, 29 jaar)

Geloofsbeleving

In een dorp waar het geloof centraal staat zijn veel dorpingen lid van een kerk, maar minder praktiserend en minder sterk verbonden daarmee, zegt Goos. Jongeren staan er sowieso wat losser in en maken liever hun eigen keuzes. Ze voelen minder behoefte om aan kerkelijke activiteiten mee te doen. Het geloof versterkt de gemeenschap, maar de regels kunnen ook als dwingend worden ervaren (o.a. kinderen krijgen na het trouwen voor de kerk). Het gevoel om verantwoording af te leggen voor het maken van autonome keuzes, leidt soms tot spanningen bij jongeren die conflicteren met hun gelovige ouders. Andere ideeën kunnen worden opgevat als 'vloeken in de kerk'.

'We doen ons groter voor dan we in werkelijkheid zijn. Er ligt een zekere druk op hier. We zijn een christelijk dorp en veel stellen komen elkaar hier tegen. Ze trouwen voor de kerk en krijgen dan kinderen. Je leeft hier best wel binnen de lijntjes. Nu krijg ik te horen waarom ik nog geen kinderen heb. Wat moet ik daarvan denken? Een stem in mijn hoofd zegt: wie bepaalt nou mijn leven hier, zij of ikzelf? Er heerst hier erg de cultuur dat je erbij moet horen.' (Vrouw, 29 jaar)

Een rijk cultureel leven

De autonome aard van het dorp vertaalt zich in een bloeiend verenigingsleven en sportcultuur met veel drukbezochte jaarlijkse evenementen. Veel inwoners zijn trots op hun dorp en dragen dat met verve uit. De saamhorigheid is groot, maar er heerst ook een sterke competitiedrang, deels gesymboliseerd in voetbal met als hoogtepunt de 'rooien' (VV IJsselmeervogels) tegen de 'blauwen' (SV Spakenburg) en rugby. Veel sociale activiteiten zijn in groepsverband met jongeren die je al van school kent. Er zijn kerkgroepen, schoolgroepen en hechte vriendengroepen. Het ligt aan je levensstijl met wie je omgaat. 'Soort zoekt soort', zegt Noor die twee vriendengroepen heeft. Met de dorpsgroep gaat ze uit en gebruikt ze in het weekend soms drugs. Met de andere groep, van buiten het dorp, doet ze meer aan sport. De dorpsgroep is roekelozer, grenzeloos, avontuurlijk, maar ook met een 'rugzakje'. De manier waarop je opgroeit tekent ook je leven en je positie in het dorp. Daar

kan Koen ook over meepraten. 'Er gaan hier scheldnamen rond die soms teruggaan naar de tijd van je grootouders. Alles heeft een betekenis en dat vind ik wel mooi.' Maar de schaduwzijde is dat Koen er ook aan herinnerd wordt dat zijn vader een slechte reputatie heeft in het dorp. Reden waarom sommigen al een (voor)oordeel hebben, terwijl ze hem niet eens goed kennen.

4 Alcohol, drugs en beleid in de gemeente Bunschoten

In dit hoofdstuk staat beschreven hoe de gemeente Bunschoten inzet op vermindering van het alcohol- en drugsgebruik. Daarbij gaat het zowel om preventie als om handhaving. Maar we beginnen eerst met het middelengebruik bij jongeren dat al langer de aandacht heeft getrokken van bezorgde burgers en media.

Drugsgebruik in maritieme gemeenschappen

De alcohol- en drugsproblematiek onder jongeren staat niet op zichzelf. Ruim twintig jaar geleden bij de start van het nieuwe millennium ontstaat er een groeiende media-aandacht voor het middelengebruik onder jongeren, deze keer niet op festivals en mondaine clubs in de hippe Randstad, maar in maritieme dorpsgemeenschappen als Urk, Volendam en Spakenburg. De vissersdorpen krijgen zoveel media-aandacht dat in de berichtgeving al snel een stereotiep, generaliserend beeld oplevert, aldus Korf, criminoloog en opgegroeid op Urk.¹¹ Dit terwijl cocaïnegebruik (of andere meer problematische middelen) zich ook manifesteert in voor de media minder aandachttrekkende dorpen, bijvoorbeeld in agrarische gebieden.¹²

In de jaren nul van deze eeuw worden ook de eerste sociaalwetenschappelijke studies verricht naar middelengebruik in vissersdorpen, in het bijzonder cocaïne.¹³ Daarmee komt er geleidelijk aan meer criminologische belangstelling voor drugsgebruik op het platteland, waarbij ook gekeken wordt naar geografische invloeden, sociaalecologische en -economische veranderingen, en culturele en politieke aspecten van het drugsgebruik.

Het onderzoek van Kool uit 2005 was een eerste kwalitatieve verkenning van het lokale maatschappelijke discours over de rol van harddrugsgebruik in de leefwereld van Spakenburgse jongeren. De aanleiding was dat Spakenburg in het begin van het nieuwe millennium in rep en roer was door een nieuwsbericht over visbazen die jongeren in cocaïne zouden uitbetalen ter aansporing om meer werkuren te maken.¹⁴ De publicatie trok ook aandacht van de landelijke media. Het intrigeerde Kool dat in de ontstane mediastorm vooral politici en dorpingen hun zegje deden, maar niet de Spakenburgse jongeren zelf, met name de gebruikers. Daarbij vroeg zij zich af of het harddrugsgebruik, zoals algemeen werd beweerd, daadwerkelijk hoger was in maritieme dorpen dan elders in Nederland. Een belangrijke bevinding van Kool destijds was dat de discussie in het dorp over het 'drugsprobleem' vaak vanuit een morele insteek werd gevoerd, een abstinentieparadigma waarin geen ruimte leek te zijn voor gereguleerd drugsgebruik.¹⁵ Kool stelt terecht de vraag of de 'morele paniek' die zich hier manifesteerde gerechtvaardigd was, aangezien het patroon van drugsgebruik volgens haar bij een meerderheid van de gebruikers niet problematisch maar eerder op recreatieve wijze en voornamelijk in het weekend plaatsvond. Op dit punt wringt het met de heersende opvattingen binnen de gemeente. Jongeren (ook degenen die niet gebruiken) zien

¹¹ Korf (2010).

¹² Nabben & Korf (2016); De Jong (2014).

¹³ Kool (2005); Korf (2006); Stoele et al. (2004).

¹⁴ *Gratis cocaïne voor personeel*, De Gooi- en Eemlander, 8 november 2002.

¹⁵ Kool (2005), p. 59.

drugsgebruik als een geaccepteerde (of genormaliseerde) vorm van vrijetijdsbesteding in het weekend, terwijl bij de oudere generatie in het algemeen sprake is van een morele afkeuring van drugsgebruik.

In de afgelopen vijftien jaar spraken ook kwartiermakers en groepen verontruste bewoners hun zorgen uit over het forse drank- en drugsgebruik, die ook in Urk en Volendam wordt gevoeld. Een leidinggevende van Tot Heil des Volks voelde zich in 2007 geroepen om de weg te wijzen en jongeren te bevrijden uit de ijzeren greep van drank en drugs. Want vergeleken met de verslaafde stadsjongeren die werkschuw en louter voor de kick gebruiken, werken jonge gebruikers uit vissersdorpen keihard om het geld vervolgens in het weekend te verbrassen aan alcohol en drugs. Hij durft te stellen dat veel jongeren uit vissersdorpen gewend zijn om ‘te vechten met de elementen’. Niet alleen op zee, maar ook in hun vrije tijd aan wal, waar menigeen toch het loodje moet leggen bij het gevecht met alcohol en drugs.¹⁶

4.1 Huidig alcohol en drugsbeleid

Preventie

In het coalitieakkoord 2022-2026 *Bouwen aan de Toekomst* is opgenomen dat ouders nog meer bewust gemaakt worden van de gevaren van alcoholgebruik bij hun minderjarige kinderen.¹⁷ En dat er waarde gehecht wordt aan het stimuleren van gezonde kantine/clubhuizen bij sportverenigingen.

In het *Integraal Beleidskader Sociaal Domein 2019-2022* is een daling van het percentage problematisch middelengebruik een belangrijk doel.¹⁸ Dit doet de gemeente door een integrale aanpak volgens het model van Reynolds. Dit model bestaat uit drie pijlers: regelgeving, handhaving en educatie. Vanuit preventie wordt gestreefd naar het vergroten van de weerbaarheid van jongeren. Tegelijkertijd wordt er ingezet op bewustwording in de sociale omgeving bij ouders, maar ook op meer betrokkenheid van kerken en sportverenigingen.

Het verminderen van alcohol- en drugsgebruik staat al langer op de agenda: Jellinek, De Boei, Waypoint en de GGD regio Utrecht hebben sinds 2014 samen met de gemeente Bunschoten de krachten gebundeld rond preventie van problematisch gebruik van alcohol en drugs. De afgelopen jaren hebben deze partijen vooral achter de schermen werk verricht. Preventie gaat namelijk in kleine stapjes en begint met verkennen: wat speelt er in de gemeente Bunschoten rond alcohol en drugs? Wat is problematisch gebruik? Wat is gewoon gezellig? Wie heeft er hulp nodig en hoe vindt die persoon de juiste hulp? Er is geïnvesteerd in het netwerk en de samenwerking met bestaande initiatieven zoals Moedige Moeders, REWI en Spakenburg United.

Wat is er de afgelopen jaren gedaan?

Naast voorbereidingen achter de schermen is er op het gebied van alcohol- en drugspreventie ook zichtbaar werk verricht. De Boei begeleidt jongeren die problemen ervaren, ook als het om alcohol-

¹⁶ *Vissersdorpen worstelen met drugs*, EO.nl, 18 april 2007.

¹⁷ Gemeente Bunschoten (2022).

¹⁸ Gemeente Bunschoten (2018).

en drugsgebruik gaat. Jongerenwerkers van De Boei zijn regelmatig aanwezig op straat en praten met jongeren. Ook op scholen wordt aandacht besteed aan alcohol, roken en drugs en de risico's die het met zich meebrengt. Verder zijn er programma's opgezet voor mensen die verslaafd zijn en hun naasten, en vinden er jaarlijks bewustwordingscampagnes plaats zoals *IkPas*, *Stoptober* en vanaf dit jaar ook *Zien drinken, doet drinken*.

Verder is in november 2021 is het *Preventieakkoord gemeente Bunschoten* ondertekend door de gemeenten en 32 andere betrokken partijen.¹⁹ In het akkoord streven de ondertekenaars de ambitie na om alcohol- en drugsgebruik in de gemeente Bunschoten te verminderen. Dit lokale preventieakkoord is een waardevolle aanvulling op het bestaande beleid en lopende programma's.

Wat wordt er de komende periode gedaan?

Naast het voortzetten van de activiteiten die eerder zijn opgestart, worden er ook nieuwe activiteiten ontwikkeld om alcohol- en drugsgebruik onder jongeren tegen te gaan.²⁰ Er is hiervoor het actieplan *Laat ze niet (ver)zuipen* vastgesteld. De ambitie voor de komende periode is dat er minder overmatig en zwaar gedronken wordt in de gemeente Bunschoten. Door de focus op alcohol te leggen wordt automatisch ook ingezet op het verminderen van drugsgebruik. In het actieplan om drank- en hiermee ook drugsgebruik tegen te gaan zijn drie speerpunten opgenomen:

- Alternatieve activiteiten organiseren voor de jeugd.
- Praten met de jeugd over de cultuur rond vrije tijd en uitgaan en over het gebruik van drugs en/of alcohol.
- Betrekken van ouders bij het onderwerp alcohol en drugs in de gemeente Bunschoten.

De eerste twee speerpunten zijn de afgelopen jaren al opgestart en worden nog verder uitgebreid. Daarnaast zetten de partijen de komende periode in op het betrekken van de omgeving van jongeren. Het is met name belangrijk dat de ouderbetrokkenheid wordt vergroot. Ouders hebben namelijk een belangrijke rol in de ontwikkeling van het alcoholgedrag van hun kinderen. Inmiddels is er een oudercomité opgezet. Verder is er een aanbod opgezet voor zowel ouders als jongeren, waaronder preventie op school, straatwerk, inloopavonden en activiteiten voor jongeren en weerbaarheidstrainingen. Doel van dit alles om te zorgen dat jongeren minder en overmatig alcohol drinken.

Handhaving

Naast preventie wordt er ook ingezet op handhaving. Met de horecaondernemers in het centrum van Spakenburg is een *Convenant Veilig Uitgaan* afgesloten. Daarin staan afspraken met verschillende partijen voor een veilig uitgaansklimaat. Alcoholgebruik in de horeca kan problemen geven in de inrichting zelf, maar ook in de openbare ruimte, zoals overlast of verstoring van de openbare orde. Structureel vindt er overleg plaats tussen de gemeente en de horeca om het uitgaan in goede banen te leiden.

¹⁹ Gemeente Bunschoten (2021).

²⁰ [Tegenqaan van alcohol- en drugsgebruik](https://www.preventieakkoordbunschoten.nl), preventieakkoordbunschoten.nl.

Vanuit regelgeving neemt de gemeente maatregelen om alcoholmisbruik tegen te gaan. Daarbij kan sprake zijn van een spanningsveld tussen de belangen van de gemeente en die van de horecaondernemers. Verkoop van alcohol is broodwinning voor de horecaondernemers en sportverenigingen. Daarnaast betekent regelgeving vaak een lastenverzwaring voor de ondernemers. Er wordt gestreefd naar een balans tussen enerzijds het ontmoedigen van alcohol onder jongeren en anderzijds het bieden van een goed ondernemersklimaat en sportklimaat voor horecaondernemers en sportverenigingen.

In het gemeentelijke *Handhavingsarrangement Drank en Horeca* staat het stappenplan van bestuursrechtelijk optreden door de gemeente na constatering van een overtreding. De belangrijkste artikelen uit de Drank- en Horecawet, Opiumwet en de afspraken van het *Convenant Veilig Uitgaan* zijn hierin opgenomen. Bij deze artikelen en afspraken staan de te nemen maatregelen vermeld die toegepast worden bij overtreding. De maatregelen vloeien voort uit de verschillende handhavingsinstrumenten die de gemeente tot haar beschikking heeft om op te treden bij overtreding. Het handhavingsarrangement richt zich tot verschillende doelgroepen: horeca, paracommerciële instellingen, slijterijen, niet-vergunningplichtige bedrijven en evenementen.

De gemeente zet ook bestuursrechtelijke middelen in om verwachte calamiteiten te voorkomen. Zo legt de burgemeester tijdens voetbalwedstrijden met een hoog risico, zoals de voetbalderby tussen SV Spakenburg en VV IJsselmeervogels, een drooglegging op.²¹

²¹ [Drooglegging rond Spakenburgse derby](#), De Bunschoter, 3 november 2022.

5 Alcoholgebruik en de strijd om grenzen stellen

In het vorige hoofdstuk lazen we dat de gemeente de intentie heeft om het alcohol- en middelengebruik en de overlast die daarmee gepaard gaat verder terug te dringen, ofschoon de dagelijkse praktijk nog wel eens weerbarstiger kan zijn dan sommigen wensen. Een coronacrisis met doordeweeks drinkende groepjes op veranda's in de achtertuin laat zich moeilijk regisseren. Zeker in een dorp als Spakenburg, waar alcohol zo ingeburgerd is dat de omgeving soms weinig aanstoot neemt aan minderjarige drinkers. Een onderzoek van de GGD Eemland uit 2003 liet zien dat Bunschotense scholieren vaker alcohol drinken dan hun leeftijdsgenoten uit de regio.²² Uit meer recente cijfers blijkt dat het percentage jongeren uit Bunschoten dat alcohol drinkt de laatste tien jaar weliswaar fors is gedaald van 49% in 2011 naar 35% in 2021, maar nog steeds significant hoger ligt dan het regionale gemiddelde van 25%.²³ Daarentegen is het percentage drinkers onder jongvolwassenen in Bunschoten (70%) vergelijkbaar met het regionale gemiddelde (73%).²⁴

5.1 Professionals en jongeren over alcohol

Om meer te begrijpen over de achtergronden van het alcoholgebruik en de culturele gevoelheden komen eerst de professionals aan het woord om hun licht te laten schijnen over de alcoholcultuur, het problematische gebruik, de gezondheidsrisico's of juist de hardnekkige ontkenning daarvan. Maar ook over de fluïde regels en grenzen rondom alcoholgebruik bij jongeren. Geconstateerd wordt dat er onvoldoende zicht is in welke mate jongeren drinken in de afwezigheid van hun ouders. Uit de verhalen van jongeren wordt meer duidelijk over de plek die alcohol al van jongs af inneemt in het thuismilieu, bij vrienden, na werk, sport of kerk, op de veranda en in de horeca. Ze maken deel uit van een cultuur, waar niet zo moeilijk wordt gedaan over een extra biertje of borrel ('vis moet zwemmen').

Alcoholgevoelige beroepen

Over de relatie werk en alcohol kan ook een studie van NIGZ mogelijk wat meer licht werpen op de vraag waarom het alcoholgebruik zo diep verankerd is in het dorp.²⁵ De sectoren waar het alcoholgebruik het hoogst is, zijn: horeca, bouwnijverheid, landbouw, visserij en cultuur. In deze branches zitten relatief gezien ook veel probleemdrinkers. Het hoge percentage probleemdrinkers in de landbouw en de visserij wordt toegeschreven aan het hoge percentage mannen in deze sectoren. Het misbruik van middelen onder werknemers hangt in negatieve zin samen met de status van het beroep en is geconcentreerd in de voedsel- en drankenindustrie, in het wegtransport en aan of op zee. De meeste problemen doen zich voor, ongeacht de aard van het beroep, bij jonge mannelijke werknemers. De volgende factoren hebben beroepsgroepen met een hoog risico voor alcoholproblemen gemeen:

²² Kool (2005).

²³ Percentages hebben betrekking op alcoholgebruik in de afgelopen 4 weken onder jongeren in leerjaar 2 en 4 van het reguliere voortgezet onderwijs (13-17 jaar). Bron: *Buurtmonitor Jongeren*, GGD regio Utrecht (cijfers onder 'Leefstijl', statistische vergelijking met regionale cijfers onder 'Overzicht kerncijfers').

²⁴ Percentages hebben betrekking op alcoholgebruik in de afgelopen 4 weken onder jongvolwassenen van 16 t/m 25 jaar. Bron: *Buurtmonitor Jongvolwassenen*, GGD regio Utrecht (cijfers onder 'Leefstijl', statistische vergelijking met regionale cijfers onder 'Overzicht kerncijfers').

²⁵ Van der Maas (2006).

beschikbaarheid van alcohol op het werk - sociale druk om te drinken - afwezigheid van toezicht - een hoog of laag inkomen - bescherming door collega's - werkdruk, stress en gevaarlijke situaties - zwaar, warm of stoffig werk - ploegendienst en/of onregelmatige werktijden - verveling

5.2 Perspectief professionals

Een maritieme oorsprong

Volgens sleutelinformanten moet de diepewortelde alcoholcultuur voor een belangrijk deel zijn oorsprong hebben in het maritieme verleden van het dorp. De tijd dat de Zuiderzee nog niet bedwongen was en vissers na terugkeer aan wal alcohol gingen drinken als beloning voor het harde werken. Mede door de groeiende welvaart (sinds de jaren 70 van de vorige eeuw) is het alcoholgebruik zo breed verspreid geraakt dat er gesproken wordt van 'normalisering' (in dit geval hoge prevalentie). Als je elke keer je omgeving hoort zeggen dat het normaal is om te drinken, dan ga je daar als jongere haast automatisch in mee. Er zijn genoeg plekken waar je als jongere in aanraking komt met alcohol: in het café, na het sporten, op de veranda met vrienden, op verjaardagen en op familiebezoek. Ook sportverenigingen hebben een aandeel in de populariteit van alcohol. Vera wijst op de sterke band tussen alcohol en voetbal. 'Door het grote saamhorigheidsgevoel lukt het jongeren die niet willen drinken maar moeilijk om dat niet te doen. Als je daar bent dan drink je mee want de sociale druk is hoog.' Mbo-docent Sari zegt dat ze zich er een keer over verbaasd heeft dat een groepje minderjarige studenten in de horeca op een terras in de middagpauze zonder moeite wijn konden bestellen. 'Er heerst een sfeer van gedogen en wegstijven in het dorp als het om regels rond alcohol gaat.'

Rauwe rakkers

Maar de alcoholcultuur laat volgens sleutelinformanten naast alle gezelligheid ook diepe sporen achter in de gemeenschap. De verhalen gaan over jongeren die bovenmatig veel drinken, vaders aan de drank en groepen die baldadig worden. Als we de verhalen van sommigen tussen de regels door laten resoneren dan is maathouden en grenzen stellen niet bepaald een sterke eigenschap: niet met werk of feesten, maar ook niet met drinken en drugsgebruik.

Om een ander signaal te geven, drinkt Goos (predikant) met opzet niet meer als hij na afloop van een voetbalwedstrijd de kantine bezoekt. Zo wil hij laten zien dat hij zich ook zonder alcohol prima kan vermaken. Henk (jeugdwerker) voelt zich steeds meer klokkenluider. Voor zo'n klein dorp vindt hij dat veel jongeren problematisch drinkgedrag ontwikkelen. Veel van deze 'rauwe rakkers', zoals hij ze noemt, zijn jonge mannen in het praktijkonderwijs die ook al een aardig centje verdienen. De ontlading is soms al op de werkplek na werktijd. Door haantjesgedrag en hoge inname van alcohol en drugs zitten sommigen van hen al flink in de gevarezone, ofschoon het stevige alcoholgebruik hier in het dorp door alle generaties loopt. Sari (mbo-docent) zit in een groepsapp van 17-jarige studenten en zegt inmiddels wel gewend te zijn aan de foto's met tafels vol drank. Willem (wijkagent) vindt 10 glazen per gelegenheid fors en is niet de enige die zich zorgen maakt over het oplopende promillage alcohol. 'Het is jong geleerd, oud gedaan.' Als ouders al veel drinken is het voor kinderen normaler, weet Sari. Jongeren halen vaak hun schouders op als zij het onderwerp

aansnijdt. Het antwoord is voorspelbaar. Ze vinden dat ze nooit te veel gebruiken: ‘Alles onder controle juf.’

Wie al vanaf jonge leeftijd fors begint te drinken loopt een grotere kans om te gaan snuiven, zegt jeugdwerker Henk. Hij ziet mannen met gezinnen op het voetbalveld die al jaren fors innemer zijn. Op plekken waar gedronken wordt zijn de glazen nooit leeg. Er staat al een vers biertje op de toog voordat de oude op is. Henk ziet dat de gezondheid achteruitgaat naarmate de jaren vorderen en herstel steeds langzamer verloopt. Het drinken wordt vaak vergoelijkt, als hij erover wil beginnen. Maar het werd niet door iedereen gewaardeerd dat hij een alcoholvrije verjaardag organiseerde. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar een feest zonder alcohol is *not done*. Een drooglegging op een feest moet voor sommigen een unicum zijn geweest. Henk ontwaart echter een tegenbeweging, zij het nog pril, waarin alcohol niet meer centraal staat bij sociale activiteiten.

Ook agent Willem kent zijn pappenheimers als er alcohol in het spel is. Op zaterdagavond wordt hier traditioneel veel gedronken. Jongeren zijn royaal met rondjes bier, Sonnema en andere sterke drank. Het drinktempo is hoog. Grenzen vervagen, mensen worden handtastelijker en baldadiger. De kans op agressie neemt toe. Een dronkaard aanspreken is kansloos, weet hij. Reden dat de politie in dit soort situaties altijd de-escalerend probeert te handelen. Hoe hecht de groepen zijn, bleek ook tijdens corona, toen er in het dorp veel meer dan elders huisfeesten werden georganiseerd. Als Willem op een gemiddelde avond in Baarn twee meldingen had, dan telde hij er hier een stuk of tien. De veiligheid tijdens het uitgaan laat wel eens te wensen over als jonge mannen in beschonken toestand met elkaar op de vuist gaan, maar de rijen sluiten als de bedreiging van buiten komt. De aangiftebereidheid in het dorp is hierbij laag. Uiteindelijk kennen veel mensen elkaar toch. Op hangplekken zoekt Willem na een melding contact met groepen, waarbij hij een laagdrempelige aanpak heeft. Vertrouwen is belangrijk in een voortraject omdat het later van pas kan komen als hij een groepje op geluidsoverlast wil aanspreken. Sommigen zijn makkelijk te benaderen, terwijl hij over andere groepen wekelijks meldingen krijgt van openlijk drank- en drugsgebruik, vernielingen, brandstichting etc.

Ontkenning ouders gezondheidsrisico's

Volgens sleutelinformaten worden er weinig tot geen vragen gesteld over de schadelijkheid van (fors) alcoholgebruik bij jongeren én volwassenen, omdat de alcoholcultuur zo alom aanwezig is. Ouders doen vaak laks over alcohol; dingen thuis worden met de mantel der liefde bedekt. Ruim de helft van de ouders (54%) keurt alcoholgebruik van jongeren niet af.²⁶ De cultuur hier is dat een grote groep ouders zijn kop in het zand steekt. Praten met ouders over (fors) alcoholgebruik bij (minderjarige) jongeren wordt vaak als een heikel punt ervaren. Er zijn veel ouders die de problematiek niet erkennen of herkennen. Daar komt bij dat de dorpsraad een mentaliteit heeft gecreëerd dat mensen hun eigen boontjes wel kunnen doppen. Signalen vanuit de omgeving worden

²⁶ Percentage heeft betrekking op jongeren in leerjaar 2 en 4 van het reguliere voortgezet onderwijs die ooit een heel glas of meer alcohol hebben gedronken. Daarbij is er opvallend weinig verschil naar leeftijd. Van de drinkers in leerjaar 2 keurt 48% van de ouders hun alcoholgebruik niet af; van de drinkers in leerjaar 4 is dat 56%. Bron: *Buurtmonitor Jongeren*, GGD regio Utrecht (totale percentage onder ‘Overzicht kerncijfers’, percentages per leerjaar onder ‘Gemeenteprofielen’).

snel weggewimpeld, waardoor de problemen door blijven sudderen. Predikant Goos heeft meermaals gezien dat de thuisomgeving niet of pas veel te laat ingrijpt als een jongere ten onder dreigt te gaan aan alcohol. Het gaat hier om buitensporige drinkers die (na 15-20 jaar) de eerste tekenen van hersenbeschadiging vertonen. Overigens zijn er ook ouders die zich wel degelijk zorgen maken over het drankgebruik van hun kinderen, die dat op hun beurt weer bagatelliseren.

'Ouders zijn beschermend en houden hun kinderen vaak de hand boven het hoofd bij overschrijdend gedrag. Ze reageren laconiek of schamen zich voor het probleem. Vaak moeten er nog een paar schepjes bovenop voordat ze beseffen dat er iets moet gebeuren. Als het echt grote vormen aanneemt dan moet politie en justitie maar zijn ding doen.' (Willem, agent)

'Ik weet van ziekmeldingen bij jongeren, naar aanleiding van fors alcoholgebruik. Een gesprek hierover met ouders is niet mogelijk. De problematiek wordt weggeduwd. Ze willen er niets van horen. De mentaliteit hier is niet zeuren maar doorwerken.' (Sari, mbo-docent)

'De politie wordt niet snel gebeld. Veel blijft verborgen achter de deur. Ouders keuren het alcoholgebruik op jonge leeftijd niet af en vertrouwen erop dat hun kind door vrienden wordt thuisgebracht als het misgaat. Ik zie ook een gedoogbeleid bij ouders.' (Willem, agent)

Geen regels en grenzen durven stellen

Sommige ouders reageren laks op hun drinkende kroost, terwijl anderen worstelen met de regels rondom alcohol. Wat doe je als minderjarigen op je veranda alcohol drinken? En wat als andere ouders toleranter zijn en de promillages van jongeren door de vingers zien? Er zijn ook ouders die alcohol inkopen voor hun kroost of meedrinken met jongeren. Ouders kunnen het elkaar dus knap lastig maken als ze niet dezelfde lijn trekken. De professionals, maar ook jongeren zien dat geen of te weinig grenzen stellen, de kans op ontsporing vergroot. Daarbij gaat vooral zorg uit naar de allerjongsten (13- en 14-jarigen) die al vroeg met alcohol in aanraking komen en opgroeien in kwetsbare gezinnen.

'Ouders durven thuis geen grenzen te stellen omdat ze verwachten dat jongeren zich anders hiertegen gaan verzetten of het dan wel ergens anders gaan doen. Ze houden zichzelf voor de gek als ze denken dat ze er thuis meer zicht op zouden hebben. Het is een onderwerp dat je niet ter discussie kan stellen omdat je daarmee ook hun eigen leefwereld aantast.' (Goos, dominee)

De meeste ouders denken dat ze voldoende zicht hebben op het drinkgedrag van hun kinderen en dat het in de regel meevalt en beheersbaar is. Maar daaraan wordt stevig getwijfeld door professionals. Veel ouders hebben namelijk niet door dat kinderen veel drinken of ontkennen het. Door te ontkennen hoef je je namelijk ook niet schamen dat je het niet goed als ouder tegenover je kinderen. En toch ligt het er soms dicht bovenop, vindt Henk. 'Het is eerst indrinken en daarna nog naar de kroeg. De verslaving wordt gevoed op de veranda van het ouderlijk huis.'

Maar te weinig toezicht komt ook voor in gezinnen waar ouders lange werkdagen maken. Dit kan zeker het alcoholgebruik bespoedigen wanneer jongeren veel alleen zijn in het ouderlijk huis. Henk: 'Ik ken 13- en 14-jarigen die in het weekend echt dronken zijn. Door al het harde werken hebben ouders onvoldoende oog voor hun kroost.'

Tijd voor een volgende stap

In 2014 werd in *Drank- en Horecawet* de leeftijdsgrens verhoogd van 16 jaar naar 18 jaar en is ook de verkoper van alcohol aan minderjarigen strafbaar gesteld, net als een meerderjarige die alcohol koopt en doorgeeft aan een minderjarige. De professionals vinden dat de wetswijziging en de *Nix18*-campagne vooralsnog weinig invloed heeft gehad op het terugdringen van de alcoholconsumptie bij jongeren. In de focusgroep (zie ook hoofdstuk 8) wordt benadrukt dat hier ook een taak ligt voor de gemeente, die zich op de handhavingskant meer zou moeten inspannen om het alcoholgebruik in het dorp af te remmen. Veel professionals vinden dat het tijd is voor een volgende stap met als doel het creëren van een breder draagvlak in de gemeenschap bij de aanpak van het middelengebruik, te beginnen met het alcoholgebruik onder jongeren. Alcoholgebruik op jonge leeftijd vergroot immers de kans op (problematisch) middelengebruik en meer gezondheidsrisico's. Bij het ontwikkelen van een gezamenlijk alcoholplan moet de regie vanuit de gemeente komen bij het betrekken van stakeholders. Dat gaat zeker niet vanzelf, want de belangen in het dorp lijken nog wel eens te botsen met elkaar.

5.3 Perspectief jongeren

Alcoholgebruik in het ouderlijk milieu

De jongeren vertellen vanuit hun kant over alcoholgebruik en over andere middelen (die in het volgende hoofdstuk besproken worden). Volgens hen komen veel jongeren al op vroege leeftijd in aanraking met alcohol. Ze bevestigen het beeld van professionals, dat veel ouders liever zien dat jongeren thuis drinken als een beschermend alternatief voor het drinken op straat en in de kroeg. Maar of dit ook resulteert in minder alcoholgebruik, betwijfelt Noor, die vindt dat het averechts werkt omdat jongeren zo eerder in aanraking komen met alcohol, terwijl ze officieel nog niet eens mogen drinken in het café.

Niet iedereen drinkt alcohol in het dorp, hoewel sommigen zich dat moeilijk voor kunnen stellen. Er zijn ouders die matig drinken of geen druppel drinken, maar ook ouders die regelmatig beschonken raken. Opgroeïende kinderen komen vaak op gelegenheden waar ze getuige zijn van het alcoholgebruik door volwassenen. Ze hebben een positieve connotatie met drinken en familiebezoek, sportwedstrijden en verjaardagen. Ze herinneren zich soms hoe een van hun ouders, die van andere vriendjes of vriendinnetjes of iemand van de ooms en tantes dronken werden. En dat waren bepaald geen uitzonderingen. Een jongen vertelt over zijn vader die veel drinkt en regelmatig dronken is.

Jongeren vertellen ook over de momenten dat ze zelf gingen experimenteren. Froukje kwam op haar 14^e bij een jongen thuis wiens ouders veel weg waren voor werk. 'Hij had een bar en daar deden we de vrijdagmiddagborrel. Ik was er al jong bij.' Zijn ouders waren vaak weg, maar regelden wel drank voor zijn bar. Jongeren herinneren zich dat het moeilijk was om geen alcohol tegen te komen op jonge leeftijd. Dat ging vroeger zo en nu nog steeds. En ze ontdekken dat niet alleen je oom wel eens teut van de alcohol kan omvallen, maar ook je vrienden en jij zelf. Froukje herinnert zich nog de ritjes op zaterdagochtend met de viskraam naar een plek ergens in Nederland. De jongens hadden

vaak weinig geslapen en stonken nog naar drank. Sommigen moesten weleens overgeven onderweg. Een zorgelijke vraag van haar kant werd altijd kortaf beantwoord met 'gewoon doorgaan'.

'Een jongen in mijn vriendengroep drinkt elke middag na het werk om 16.00 uur bier met zijn collega's. Een vrijdagmiddagborrel is prima, maar elke dag? Ik weet ook dat als zijn moeder een krat bier neerzet, het zo opgaat. Niemand van zijn collega's weet hoeveel problemen hij met alcohol heeft.' (Vrouw, 29 jaar)

Sonnema op de veranda

Bunschoten-Spakenburg staat ook bekend om zijn rijke verandacultuur, van luxe Douglas en geheel ingericht volgens de laatste modetrends, tot eenvoudige modellen met zelfgetimmerd meubilair. Wout (19 jaar) zit vaak met zijn vrienden op de veranda, een populair trefpunt van de groep. 'Wie een veranda heeft is de lul hier', grinnikt hij. Hij maakt mee dat ook ouders er weleens bij komen zitten. De zaterdagavond verloopt in hetzelfde stramien. Eerst afspreken op de veranda tot circa 22.30 uur en door naar de Hollewout (populaire kroeg). Om duwen en trekken te vermijden vertrekt de groep een half uur voor voor sluitingstijd (circa 02.00 uur) en gaat weer terug naar de veranda voor een afterfeestje.

Sommige veranda's zijn een uitbouw van het achterhuis, zijn tegen een schuur aangebouwd of liggen diep verscholen in de tuin vlak bij de sloot, zoals bij Noor thuis. De veranda oogt als een luxe keet met een koelkast, luie stoelen, een plank met flessen sterk en kratten bier in de hoek. De veranda, oorspronkelijk bedoeld als *man cave* voor haar vader, werd op een zeker moment geannexeerd door haar vrienden. 'Mijn kraan doet Sonnema', zegt ze gekscherend en vertelt over het bij jongeren populaire Friese Berenburg kruidenbitter uit Dokkum. De Friezen doen hier goede zaken, als we horen hoeveel flessen er soms op één avond worden genekt. Noor rekent voor dat een fles €14 kost, maar bij inkoop van een hele doos kost zo'n fles nog maar een tientje. Ook rum-cola is een favoriet bij haar vrienden. Volgens Noor is het nog niet zo eenvoudig om te bepalen hoeveel 'sappies' (borrels) iemand drinkt. Het begint al met het glas zelf, legt ze uit. Is het een klein of groot glas? Gaat er voor de helft rum in, afgetopt met cola of precies 35 cc? Ze heeft een poosje in een dorpscafé gewerkt en kreeg weleens opmerkingen over de standaard 35 cc alcohol die ze aftikte. 'Als ze klagen dat ze geen Sonnema in hun Fanta proeven, dan zegt dat ook iets over hun gewenning.' Als ze een avond in de veranda drinken, rekent ze uit, dan kom je wel uit op één fles Sonnema (30% alcohol) per persoon. Eentje drinkt wodka; óók een fles.

Streng of laissez-faire

In onze gesprekken met jongeren over hun alcoholpromillages winden ze er geen doekjes om dat er soms 'extreem veel' gedronken wordt. Er lijkt haast geen ontsnappen aan. Niet omdat het moet, maar omdat het gewoon zo gaat 'van generatie op generatie', zegt Koen. 'Jongeren steken elkaar makkelijk aan omdat het normaal is als je vroeg begint.' Hij ziet nog steeds 14-jarigen met alcohol rondlopen, net als hij vroeger. Ze zoeken een moment dat het niet verwacht wordt. 'Als we bij elkaar zijn drinken we en sowieso op zaterdag en zondag. Als je wilt drinken kun je altijd bij iemand terecht. Ook door de week.'

We vragen of er ook *informele alcoholregels* gelden in de groep, maar dat is (soms met uitzondering van autorijden) nergens het geval. Het aantal glazen per keer staat niet ter discussie. Soms lijkt eerder sprake van het tegenovergestelde hoeveel glazen je wél op kunt.

Alcoholspelletjes populair

Er zijn talrijke alcoholspelletjes (kingsen, bussen, piccolo etc.) die jongeren in hun (vroeg) adolescentie spelen. Het principe bij de spelletjes (met opdrachten en kaarten, soms via een app) is dat je één slok of een paar slokken moet nemen als je een fout antwoord geeft of een spelopdracht niet goed kunt uitvoeren (bijvoorbeeld een handstand). De spelletjes worden in het café en op de veranda gespeeld met veel Sonnema erbij. Met zijn zessen gaan er soms 3-4 flessen doorheen, plus nog wat shotjes. Wie pech heeft moet veel slokjes drinken en ligt (onder grote hilariteit) als eerste in de groep onder tafel.

De opvoeding lijkt wat betreft alcohol weinig grip te hebben op jongeren. Er wordt nauwelijks overlegd tussen ouders en jongeren over wat wel of niet mag met alcohol. Ouders die drinken zijn vaak makkelijk met alcohol naar jongeren toe en in gezinnen die heel streng zijn, gaan jongeren eerder stiekem drinken met hun vrienden of overcompenseren door te laten zien dat zij er evengoed wel aan kunnen komen. Een fles van de slijter als trofee wordt door de anderen wel gewaardeerd. Koen: 'Als je elke week te horen krijgt, het mag nie, het mag nie dan ga je het juist doen toch?!' Ralf ziet zelfs een diepere parallel met de invloed van het geloof: 'Als je tegen de jeugd blijft herhalen dat drugs van de duivel is, dan wordt het voor sommigen alleen maar aantrekkelijker.'

Alcoholcarrières

Hoe kijken jongeren terug op hun eerste contacten met alcohol? Over hun eerste slokjes, zeggen ze allemaal dat de leeftijdscontrole weinig voorstelt in het dorp. Drank is makkelijk verkrijgbaar en zo geregeld. Bij Sjors regelden zijn ouders en grote broers alcohol voor hem en zijn vrienden of iemand achter de kassa die in hetzelfde complot zit. Als 16-jarige lukte het ook vrij eenvoudig om een kroeg binnen te glippen. 'Het is best wel normaal om jong te drinken hier', zegt Ralf. 'Die 18 jaar telt hier niet, zeker als je als 15-jarige al bij de slijter kunt halen.' De uitzondering van eentje die dronken wordt, lijkt op zaterdagavond de regel wanneer de meerderheid dronken wordt. Ook anderen hebben herinneringen van dronkenschap in de vriendengroep; soms eentje, maar ook wel eens allemaal naar de ratsmodee. Iedereen heeft momenten gehad dat er een limiet werd overschreden. Bij sommigen zelfs vaker dan ze lief is. Omdat het in de groep van Sjors nooit lukte om een Bob aan te wijzen, kozen ze ervoor om dan maar op de fiets te gaan tijdens het stappen. De invloed van ouders in de adolescentie is gering. Ze zeggen er wel iets van, maar in hun oordeel zijn het 'papieren tijgers'. Bovendien is er sprake van een dubbel moraal. Sjors kreeg altijd te horen van zijn ouders dat het fijne aan alcohol is dat je de consequenties daarvan de volgende dag voelt. Maar dit ouderlijk advies heeft er niet toe geleid dat hij zijn grenzen nu beter kent. Toen Ralf nog stevig gebruikte zat hij in een groep met jonge alcoholisten en altijd met een pijpje pils in de hand. 'Het enige dat we deden was zuipen en werken. Praten over je problemen deed je niet, want dan werd je uitgelachen.'

Door het lint

Een respondent (man, 23 jaar) vertelt hoe hij op zijn 12^e met alcohol begon en al snel meer ging drinken uit baldadigheid. Toen zijn ouders op zijn 16^e regels wilden afspreken, dronk hij al fors, net als zijn vader die als alcoholist elke dag een doos wijn dronk. Ook hij ging meerdere malen door het lint. 'Je kunt makkelijk alcohol in het dorp krijgen als je nog geen 18 bent. Slijterijen, kroegen, overal kun je wel iets

voor elkaar krijgen om te halen of naar binnen te glippen.’ Het was niet ongewoon als zijn moeder hem na een fles wodka weer ergens moest opvissen. Hij was nog maar 16 jaar. Zijn moeder zei dan dat-ie een stommeling was. Daarmee was de kous af.

Een andere respondent (man, 22 jaar) groeide eveneens op in een gezin waar de hoogte van vaders alcoholpromillage de sfeer in huis bepaalde. Nu hij ouder is beseft hij pas welke invloed dit heeft gehad op zijn emotionele ontwikkeling. Die beelden draagt hij zijn hele leven mee; de woedeaanvallen en de angst die hij toen voelde. Wat hij zijn vader het meest kwalijk neemt is dat hij zich niet realiseerde welk leed hij zijn moeder, hemzelf en anderen al die jaren heeft aangedaan. Hij leeft in het nu, maar die slechte film kan hij niet meer terugdraaien.

6 Drugsgebruik, patronen, risico's en regulering

We hebben het tot nu toe vooral over alcohol gehad, maar er zijn meer roesmiddelen in het spel. Deze worden vooral in dit hoofdstuk besproken. Uit de verhalen van jongeren maken we op dat uppers als ecstasy, amfetamine en vooral ook cocaïne populair zijn, net als de nieuwkomer 3-MMC, die in de coronaperiode furore maakte. Maar ook cannabis, 2C-B, LSD, ketamine en GHB zijn geen onbekende stoffen in het dorp. 'Kattenogen' (temazepam in ovale bruingele transparante gelcapsules) zijn eveneens populair als inslaper. Voor wie na een lange nacht met uppers toch nog een paar uur kan slapen alvorens de wekker een nieuwe werkdag inluidt.

Het middelengebruik kan in sommige groepen halverwege de adolescentie (vanaf 16 jaar) stevig gaan pieken. 'Dit moet je een keer proberen, hoor je dan op straat, in de kroeg of op een feest. Jongeren praten hier zo openlijk over met elkaar dat je nieuwsgierig wordt,' zegt Noor. Sommigen vergoelijken hun drugsgebruik met als argument dat alcohol ook niet zo gezond is en eigenlijk direct verboden zou worden als het nu op de markt zou komen. Een paar jongeren vertellen dat ook hun vaders die vroeger al naar hardcorefeesten gingen niet onbekend zijn met drugs.

Het opleidingsniveau van jongeren is wat lager dan in omliggende gemeenten. Dit laat onverlet dat er ook een groep is die voor theoretische kant kiest en elders gaat studeren. Dit wil nog wel eens botsen met de familie die in de vishandel werkt. Lang niet alle ouders hechten waarde aan een opleiding en er is ook een groep jongeren die de pest aan school heeft. Waarom verder leren als je goed je brood op de markt kunt verdienen?

Gebruikers en onthouders

We hebben niet alleen met jongeren gesproken die drugs gebruiken en/of dealen, maar ook met jongeren die niet in gebruikersgroepen zitten en daar ook niet bij willen horen. Ze kennen wel gebruikers, want de grenzen tussen 'gebruikers' en 'onthouders' zijn ook weer niet zo strikt in hun omgeving. Sjors' halfbroer spoot drugs en Froukje kent een jongen die aan een overdosis is overleden. Maar professionals en jongeren benadrukken dat er ook groepen zijn waar drugs geen rol van betekenis speelt. Er zijn ook veel jongeren die hard werken en sparen voor een mooi huis. Froukje is zelfs 'anti-drugs'. Met jongeren die op een festival af en toe een pilletje nemen heeft ze geen moeite. Maar in het dorp heeft ze genoeg ellende gezien. Ook bij vrienden. 'Als je niet lekker zit in je vel, moet je ervan afblijven. Zo niet, dan ben je verslaafd.' Sjors gebruikt eveneens geen drugs, maar kent stevige gebruikers in het milieu van voetbalsupporters die 'knock-out' zijn gegaan door drugs. Het verbaast hem dan ook niet als het soms fataal afloopt. In de vriendengroep van Wout zitten, op een paar blowers en snuivers na, geen 'serieuze gebruikers'. De meesten doen er wat lacherig over. 'Het is een kwestie van soort zoekt soort', vindt hij.

Maar de grenzen zijn fluïde, weet Sari (mbo-docent). Niet-gebruikers gaan ook met jongeren om die dat wel doen. Soms kom je voor de keuze te staan als je een lijntje krijgt aangeboden. 'Er is veel verleiding in het dorp', vindt Goos. Juist die saamhorigheid kan ertoe leiden dat je extra druk voelt om mee te doen met het collectief. Een respondent (man, 19 jaar) kan daarover mee praten en vertelt over de periode toen hij bij een visgroothandel werkte. Hij werkte met jongens die lijnwerk

doen als fileerder en (uit eigen wil) vaak lange dagen maakten van soms wel 13 uur. Hij heeft van dichtbij gezien hoe lange werkweken en stimulantiagebruik met elkaar verstrengeld kunnen raken. Hij wil zich voorzichtig uitdrukken, maar ook ploegbazen zijn hier soms van op de hoogte. ‘Een snuif pep achter de vrachtwagen tijdens de pauze en daarna weer knallen. Op de vrijdagmiddagborrel komen de pakjes coke op tafel.’

Feestelijk en functioneel

Snuifcocaïne blijft een aantrekkelijk middel in verschillende bevolkingslagen. Het middel blinkt uit op het witte doek en wordt als ‘champagne onder de drugs’ al ruim een eeuw geassocieerd met elite, criminelen en sterren in de showbusiness, maar ook met verslaving en criminaliteit.²⁷ In de alledaagse beleving geniet snuifcocaïne al enkele decennia populariteit bij jongeren in het uitgaansleven als feestmiddel en ontstresser. In stedelijke straatculturen met een migratieachtergrond heeft het middel vaak een statusverhogende reputatie.²⁸ Op het platteland wordt het minder als een elitedrug gezien, maar als een functioneel middel om langer door te kunnen gaan en scherp te blijven tijdens het drinken.²⁹

Motieven van gebruik

In cultureel-criminologische studies naar riskant ‘pleziergedrag’, wordt drugsgebruik soms als een vehikel gezien om tijdelijk te vluchten uit de dagelijkse routine, als een reactie op een onstabiele, snel veranderende wereld maar ook het kickgedrag verder kan opstuwen.³⁰ Dit geldt niet alleen voor de urbane maar ook rurale drugscultuur waar een verhoogde blootstelling aan drugs of nieuwe transitie in lokale jeugdculturen kunnen leiden tot een groeiende acceptatie en bereidheid om te experimenteren.³¹

In onze gesprekken met sleutelinformanten wordt ook verveling als oorzaak van drugsgebruik gezien. We horen ook vaak dat cocaïne ruim beschikbaar is en vanwege het hoge inkomen toegankelijker is. Maar dat verklaart nog niet alles, want lang niet alle jongeren met geld snuiven cocaïne. Zelfs niet als ze het gratis zouden krijgen. De keuze voor een middel hangt van meerdere factoren af. Uppers als cocaïne, amfetamine en 3-MMC worden ook functioneel gebruikt. Cocaïne verdrijft de moeheid na het werk of na een serie Sonnema’s tijdens alcoholspelletjes. Een gram per persoon is niet zo ongewoon, zegt Froukje, die niet begrijpt waarom cocaïne zo populair is. ‘Er is geen reet aan en het heeft ook geen status hier. Het gaat erom dat ze de tent kunnen afbreken. Het maakt ze niet uit of ze later in de berm belanden.’ Bij de Poolse visverwerkers die in hun vrije tijd wodka in plaats van Sonnema nuttigen, is vooral amfetamine populair.

Sommigen denken dat al die losbandigheid, naast ontspanning na de lange werkuren, ook een reactie is op de strenge geloofsregels. Voor Noor is het klip en klaar als ze verhalen hoort van enkele vrienden die opgroeien in zo’n gelovig milieu. ‘Dit mag niet en dat mag niet. Het is net een snoepje op de bovenste plank. De verleiding wordt alleen maar groter.’

²⁷ Nabben (2010).

²⁸ Nabben & Benschop (2020).

²⁹ Korf (2010); Stoele et al. (2004); Doekhie et al. (2010).

³⁰ Nabben et al. (2021).

³¹ Nabben et al. (2021).

Coronaperiode

De coronacrisis is een andere factor die invloed heeft gehad. In sommige groepen is het middelengebruik verhevigd bij hen die zich geen raad wisten met de nieuwe realiteit.³² Aanpakkers die met tegenzin binnen moesten blijven zochten hun heil in meer alcohol en drugs. In verschillende groepen is de lockdown een aanjager geweest van problemen die al eerder sluimerden. Een jongvolwassen vrouw vertelt over de impact van corona op haar vriendengroep.

'De jongens zijn vaker uit hun stekker gegaan. De kaders kwamen onder druk te staan, met als gevolg dat ze vaker en ook stiekem drugs gingen nemen, zelfs in het ouderlijk huis van hun vrienden. Als je iets afspreekt met elkaar en je houdt je daar niet aan, dan ga ik daar wel iets van zeggen. Dat gaf weer onderlinge spanningen. Maar moet ik dan die drugs afpakken bij vrienden die de regels aan hun laars lappen?' (Vrouw, 22 jaar)

Ze laat ons de veranda zien waar ze dagenlang met vrienden doorbracht; vooral in het weekend. De veranda werd tijdelijk omgedoopt tot 'coronakroeg'. Hier werd het verlies van dagbesteding en een gevoel van nutteloosheid met elkaar gedeeld. Koen (destijds 18 jaar) nam een half jaar lang bijna elk weekend ecstasy en liep op maandag weer stage. Dat ging een poosje goed, totdat hij plotseling onderuitging. Hij was oververmoeid door te weinig slaap. Zijn vrienden waren ook wel klaar met de pillen en stapten over op cocaïne, dat nog verraderlijker is. Maar dat wisten ze toen nog niet. Noor vertelt over het gebruik bij sommige vrienden. Het voelde als een stoompan die op ontploffen stond.

'Als er op donderdag al zoveel gedronken wordt terwijl het nog niet eens weekend is? En dan niet een of twee wijntjes, maar meteen een groot blad met drank op tafel. Dan weet ik al dat de dealer niet lang meer op zich laat wachten. Op Koningsdag was de maat vol voor mij. Het gebeurde op de veranda thuis toen ik een appje kreeg van mijn moeder dat een paar vrienden op de wc zaten te snuiven. Het was niet de eerste keer dat ze gewaarschuwd waren. De jongens die bleven ontkennen, hoefden niet meer te komen. Wie zich niet aan de afspraken kan houden is gewoon verslaafd.' (Vrouw, 22 jaar)

Patronen, doseringen en combinaties

Over het algemeen worden alcohol en drugs in het weekend gebruikt en door de week na school, werk of bij speciale gelegenheden. Maar de grenzen zijn lang niet bij iedereen even scherp. Want wanneer begint een weekend: op vrijdag- of zaterdagavond? Of op donderdagavond al? Er zijn weekenden dat er in kringen van (hard)drugsgebruikers alleen wordt gedronken en gesnoven. Op een festival komen daar vaak nog één of meer andere middelen bij, vertelt Koen. Dan bestaat het drugspalet uit pillen, ketamine, amfetamine, 3-MMC en soms GHB en 2C-B. In de bus naar het feest komen de drugs al tevoorschijn. Welke drugs en hoeveel iedereen doseert, vindt hij moeilijk te beoordelen. De een houdt van een bepaalde combinatie van middelen, terwijl de ander neemt wat er gedeeld wordt in de groep.

Door de groeiende welvaart heeft het gebruik van cocaïne zich over een bredere groep verspreid, denken sleutelinformanten. Er is minder angst voor het middel. Maar over doseringen, risico's en

³² Uit de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen 2022 komt ook naar voren dat een deel van de 16 t/m 25 jarigen in Bunschoten meer rookt (61%), drinkt (23%) of drugs gebruikt (33%) vergeleken met voor de coronatijd. Een ander deel zegt echter juist minder te drinken (38%) en drugs te gebruiken (37%). Bron: [Buurtmonitor Jongvolwassenen](#), GGD regio Utrecht.

combinaties wordt weinig gesproken. Veel jongeren doen het tegenovergestelde van wat drugsvoorlichters proberen aan te kaarten. Drugs worden meestal niet getest. Een beproefde combinatie is alcohol met uppers (cocaïne, amfetamine en 3-MMC). Sommigen proberen 'nuchter' te blijven door erbij te gaan snuiven. De dosering per persoon verschilt van één tot een paar gram cocaïne, amfetamine of 3-MMC in het weekend. Forse cocaïnesnuivers gaan vaak grenzeloozer drinken, ziet Noor. 'Ze hebben al flink ingedronken en moeten dan eerst hun neus volstoppen (met cocaïne) anders halen ze de kroeg niet.' Sommigen kennen geen limiet op hun consumptie. Dat je van alcohol en drugs kunt overgeven is nu eenmaal *part of the game*. Een sterfgeval leidt tot een schrik-effect in het dorp. Vrienden zijn in schok. Daarna is het vaak weer '*business as usual*', zegt Froukje. De heroïsering van gebruik valt haar op. Soort zoekt soort, lijkt het wel. Maar ze kan er weinig mee als iemand vol bravoure vertelt dat zijn vriendin veel drugs gebruikt. 'Wat moet ik dan zeggen? Dat mijn vriend wel 100 kilo drukt?'

Risicofactoren

Professionals zien ook de nodige gezinsproblematiek in het dorp. Vera beschouwt het als een optelsom in haar doelgroep. 'Ze hebben geen ritme in hun leven, kunnen geen werk behouden, hebben vaak schulden. Het is soms chaos alom.' Willem ziet soms al 13-jarigen die dreigen te ontsporen. Maar de grootste groep is ouder; tussen de 17 en 30 jaar. Daar zitten groepen bij die meer kwetsbaar zijn voor lichamelijke en geestelijke afhankelijkheid. Daarbij gaat het vooral om kansarme jongeren en jongvolwassenen die opgroeien in een problematische thuissituatie met verslaafde of gescheiden ouders, huiselijk geweld etc. Emotionele verwaarlozing wordt ook genoemd en komt ook voor in bemiddelde gezinnen waar beide ouders veel werken. Hierdoor wordt het drugsgebruik niet of pas veel te laat opgemerkt door ouders. Jongeren die emotioneel aan hun lot worden overgelaten of vanwege onderliggende trauma's proberen te ontsnappen in drugs om hun gevoel te verdoven. Als er geen toezicht of correctie plaatsvindt, kan gebruik (uit protest, verzet, frustratie etc.) ontaarden in excessief risicogedrag. Zo is het ook Koen vergaan die naar hij zegt een moeilijke jeugd had met een verslaafde vader die ook gebruikte met jongens van zijn leeftijd.

'Mijn ouders gingen scheiden toen ik 12 jaar was. Ze zijn voor mij nog bij elkaar gebleven, maar het ging niet meer. Ik werd een periode onzeker en depressief. Het zit in de familie want mijn zwager is nog erger. We hebben best wel een strenge kerk met hemel en hel. Toen ik jong was dacht ik dat mijn vader in de hel zou komen...?! Ik heb ze gesmeekt om niet te gaan scheiden.'

De groep afkomstig uit sociaal zwakke gezinnen probeert er het beste van te maken door lange dagen te werken als afleiding. Drugs (met alcohol) kunnen ook leiden tot het botvieren van geweld. Sommigen zien een link tussen fors drugsgebruik en extreem supportersgedrag. Soms kan er ook sprake zijn van meer sociale druk en de verwachting om te presteren en te allen tijde 'aan te staan.' De individuele gevoeligheid om ook tijdens het werk te gebruiken, verschilt per individu. Ook fysieke klachten kunnen een reden zijn om uppers (amfetamine of cocaïne) maar ook downers en pijnstillers (Oxycodon, Tramadol) te nemen. Het werk in een fileerderij is een zware belasting voor de rug; met pijnstillers als panacee om het draaglijk te houden.

Pijpje roken

Voor Ralf en Koen zijn veel van hierboven genoemde problemen herkenbaar. Ralf had veel ruzie met zijn stiefvader en begon uit radeloosheid al vroeg met alcohol en drugs om de pijn te verzachten. Omdat niemand hem echt kon helpen, ging hij als afleiding veel werken en nog meer gebruiken. Hoewel hij zijn gebruik probeerde te verdoezelen tegenover dorpingen kreeg hij toch de reputatie van een 'achterbakse junk'. Hij gebruikte in die periode elke dag en overal: thuis, in de kroeg, op straat, in de club en op festivals waar hij met vrienden naartoe ging. 'Het maakte ons niet uit, wij hadden een *fuck it* mentaliteit, waren baldadig en maakten ook vaak ruzie.' Ralf was de hevigste gebruiker van zijn groep: cocaïne, heroïne en speed in wisselende cocktails. Het maakte niet uit welke cocktail, als er maar iets te scoren was. Naar zijn vrienden toe hield hij zijn mond over heroïne en dat hij soms 5 gram cocaïne basede (roken via een pijpje) op een dag. Daar schaamde hij zich wel voor.

De bodem van de maatschappij

Ralfs verhaal geeft een indringende inkijk in zijn leven. Hij was vier jaar lid van een hardcore groep met als motto: hoe harder de beats, hoe beter. Veel van zijn toenmalige gabbers werkten in de vis en transport. 'De bodem van de maatschappij,' zoals hij zelf zegt. Lange uren maken komt in deze tak van de industrie vaak voor. En in het weekend stoom afblazen met drugs en alcohol. Zijn groep was berucht. Na elk biertje en lijntje werd het lontje korter. De kans op een vechtpartij nam met de minuut toe. Drugs werden een belangrijk onderdeel in de groep, maar bij vrienden snoof hij toch liever alleen op de wc. De lege wikkels gooide hij in de pot in plaats van de prullenbak. Hij weet nog dat op een zeker moment iedereen met zijn gebruik aan het knoeien was. Na een mislukte suïcidepoging belandde hij in de hulpverlening. Toen camerabeelden zijn gebruik op het werk hadden ontdekt en hem de wacht werd aangezegd, besloot hij alles aan zijn moeder op te biechten en zich na zeven jaar hevig gebruik te laten behandelen. Sindsdien heeft hij geen terugval meer gehad. Hij is blij dat die donkere bladzijde in zijn leven is omgeslagen. Ralf woont met zijn vrouw en twee kinderen buiten het dorp. Hij is er trots op dat hij clean is en een goede vader kan zijn. Ondanks alle pijnlijke herinneringen blijft hij verknocht aan het dorp. Niet in het minst omdat zijn familie en vrienden hier nog wonen.

Sari heeft wekelijks contact met een klas van 15-jarige jongens die hun vmbo niet hebben afgerond en zijn ingestroomd in een leerwerktraject. Ze hoort genoeg verhalen om iets te kunnen zeggen over hun weekritme. Op maandagochtend, hun leerdag, ziet ze dat niet iedereen even fris op school verschijnt. Sommigen zien er nog zwaar vermoeid uit van een 'druk weekend'. De meesten werken van dinsdag tot en met zaterdag van 06.00 tot 20.00 uur, als de spullen zijn uitgeladen. Zaterdagavond gaan ze chillen met vrienden en zich 'klemzuipen'. Omdat ze lange uren maken door de week moeten de privédingen op maandag gebeuren. Bedrijven houden daar tegenwoordig vaker rekening mee.

Culturele context van cocaïnegebruik

In onze gesprekken over drugs komt cocaïne meermaals aan de orde. Het is, zoals we eerder beschreven, niet het enige illegale middel dat wordt gebruikt, maar dat wel vaak geassocieerd wordt met de consumptieve voorkeur van jonge én oudere dorpsbewoners, de vishandel, het harde werken, bourgondisch genieten en de combinatie met alcohol. In een terugblik op het dorp spreekt de hoofdredacteur van de Bunschoter, een lokale krant, onder andere over het forse alcohol- en

drugsgebruik.³³ Dit staat haaks op het beeld van ‘dat lieve, onschuldige vissersdorpje met die mooie boten’. Hij verbaast zich erover hoe drugsgebruik en kerkelijk-zijn hand in hand kunnen gaan. ‘Juist waar veel gelovige mensen zijn, heeft de duivel veel te winnen.’ Een raadslid van de Christen Unie verwoordt een bredere mening in de gemeente, dat drugs feitelijk een ongrijpbaar probleem blijft onder jongeren die er makkelijk aan kunnen komen en waarvan het gebruik zich vaak afspeelt in het verborgene.

In het volgende hoofdstuk komt ook de drugsmarkt aan de orde en het groeiend aantal smokkelroutes van cocaïne langs kleinere havens in Nederland. De opkomst en verspreiding van cocaïne in maritieme gemeenschappen als Urk en Volendam kwam eerder al in beeld in verschillende onderzoeken.³⁴ De problematiek in Bunschoten-Spakenburg ligt hier enigszins in het verlengde van gezien het sociaaleconomische en culturele profiel en de historisch sterke band met de visindustrie en -handel. Er zijn overeenkomsten met groepen jongeren op Urk en in Volendam die eveneens bekend zijn met het gebruik van cocaïne.³⁵

De verhalen van onze sleutelinformanten over cocaïne kwamen in grote lijnen overeen met elkaar. Hieruit hebben we enkele factoren gedestilleerd die een verklaring geven voor het cocaïnegebruik.

- Een relatief hoog inkomen in de visindustrie (ongeveer 150-175 euro per dag voor een 22-jarige) verlaagt de drempel voor het kopen van cocaïne (50-60 euro per gram). Jongeren lappen makkelijk geld bijeen voor één of meer pakjes cocaïne. Sommigen kopen voor eigen gebruik.
- Vanwege de hoge levensstandaard kunnen jongeren zich meer luxe permitteren bij de keuze van hun kleding, gadgets, transport, vakanties en festivals. Dit geldt in zekere zin ook voor drugs: waarom goedkopere amfetamine of 3-MMC (10-15 euro per gram) als je ook cocaïne kunt veroorloven? Echter, er zijn ook gebruikers die cocaïne vergelijkenderwijs (prijs-kwaliteit en gewenste werking) minder optimaal vinden dan bijvoorbeeld 3-MMC en amfetamine.
- Alcohol geldt traditioneel als een ontspanner na een lange werkweek. In het straffe drinktempo wordt de opkomende moeheid (tijdelijk) verdreven met cocaïne. De scheiding tussen werk en ontspanning is soms dun. We horen verschillende verhalen van marktpersoneel dat na het werk of op de terugreis cocaïne gebruikt.
- Visverwerking is een lucratieve markt voor jongeren in Spakenburg die elk moment in de week kunnen fileren als ze zouden willen. Meer uren werken tot in de nacht levert meer geld op. Dit gaat soms gepaard met cocaïne of met amfetamine.
- Door de oprukkende feestcultuur, groeiende welvaart en sociale media is drugsgebruik (ook cocaïne) in het dorp gangbaarder geworden. De populaire drugswereld (o.a. films, reclames, sterren) verspreidt beelden waar jongeren zich mee identificeren. Jongeren die recreatief gebruiken zitten niet in een hele andere wereld dan jongeren die geen ervaring hebben met drugs (in dit geval cocaïne). Behalve op festivals, lopen er in het dorp ook genoeg jongeren rond die ervaring hebben met cannabis, cocaïne, ecstasy, ketamine of 3-MMC.

³³ D. Vrieling, *Hoe functioneert de lokale journalistiek? Deel 3: In Bunschoten-Spakenburg leeft de politiek nog*, svdj.nl, 23 april 2018.

³⁴ Korf (2010); Kool (2005); Stoele et al. (2004).

³⁵ Korf (2010).

- Jongeren en jongvolwassen bestendigen hun gebruik in het dorp op plekken onder de radar. Het gevaar dat daarin schuilt is dat het recreatieve gebruik (lees hier cocaïne) in een groep geleidelijk aan kan ontsporen.

Zelfregulering en uitsluiting

Maar hoe ga je om met vrienden die elke keer ‘hard gaan’ en steeds minder controle over hun cocaïnegebruik hebben? De onderlinge loyaliteit voorkomt dat iemand uit de groep wordt gestoten. Men belooft beterschap naar elkaar, zand erover, voortaan minder zuipen en snuiven, voortaan beter opletten. Maar als dit allemaal niet baat en de grenzen telkens opnieuw overschreden worden, dan komt er een punt dat een groepslid het definitief verknald heeft en niet meer welkom is. Want wangedrag of gedrag dat anderen schade berokkent, kan leiden tot uitsluiting in de groep.

Eerder constateerden we al dat niet iedereen in de groep het nauw neemt met de informele regels rond het alcohol- en middelengebruik. Ofschoon een directe oplossing niet meteen voorhanden is, blijft het knagen als de ondergang van een vriend zich aan dreigt te kondigen en niemand ingrijpt of weet wat te doen. In dit soort kwesties is er vaak maar een enkeling die je ondersteunt als je in de put zit. Froukje heeft het meegemaakt bij vrienden die bleven ontkennen dat ze verslaafd waren. ‘Ze hadden niet door dat als ze minder zouden drinken ook minder zouden snuiven.’

Een ander mechanisme dat op kan treden is dat groepsleden na een periode van tijdloos drinken, drugs en feesten, besluiten om een stapje terug te doen. Ervoor kiezen in afzondering te blijven om zo weer op krachten te komen en regelmaat te vinden in plaats van chaos te stimuleren. Focussen op andere dingen die niet uit de hand lopen. Door je te concentreren op de studie of je werk dat je ook goed wil doen en fijner voelt als je niet met een kater naar je baas moet.

Zo’n fase van matiging en andere prioriteiten stellen, is een vorm van ‘zelfregulering’ waarbij een gebruiker zichzelf grenzen oplegt voor het vinden van een nieuwe balans waar hij of zij zich meer vertrouwd bij voelt. Maar we hebben al eerder aan de verhalen gezien dat de een daar beter in slaagt dan de ander. Koen vertelde dat hij grote moeite had om zichzelf in bedwang te houden met gebruik. Dan sprak hij bijvoorbeeld met zichzelf af om een weekend geen cocaïne te gaan gebruiken. Maar na een paar ‘sappies’ (borrels) op een thuisfeestje, verdampten zijn goede voornemens. Zeker toen iemand in de groep cocaïne wilde bestellen en opmerkingen van anderen negeerde om dat niet te doen. De ingesleten gewoonte om te gaan snuiven na een paar ‘sappies’ is moeilijk te weerstaan vindt Koen.

‘Bij jongens maakt het niet zoveel uit. Kan ons wat schelen. We snuiven allemaal. De een op zaterdag de ander ook op donderdag. Je doet het al zo lang, je went er ook aan. Op een gegeven moment na 7 borrels komt er zo’n stemmetje op: er moet wat anders komen! De meisjes in de groep zijn het daar niet altijd mee eens.’ (Man, 22 jaar)

Andere prioriteiten

Gewoon doorgaan, niet zeuren en morgen weer vroeg op is wat echte rouwdouwers vaak plegen te zeggen na een uitspatting van alcohol en drugs. Er zijn groepen in het dorp waar dergelijke aberraties eerder regel zijn dan uitzondering en chronisch van karakter zijn. Zolang de afwijking (veel drinken en snuiven) de norm is in een groep, lijkt er op het eerste gezicht nog niks aan de hand.

Katers worden ingecalculeerd en slapeloosheid van te veel 'nakkies' (lijntjes drugs, meestal cocaïne of speed) wordt met 'kattenogen' (temazepam) bezworen. Zolang iedereen maar werkt is er geen vuiltje aan de lucht, zo wordt vaak geredeneerd door jongeren. Wie werkt heeft geen alcohol- en drugsprobleem.

We hebben verhalen opgetekend van jongeren die episodes kenden van grenzeloos gebruik of over vrienden vertelden die stuurloos waren in hun gebruik en nooit maat konden houden. Bij zulk mateloos gebruik begint ook school en werk eronder te lijden. Het verzuim neemt toe. Je neemt een snuif voor je gaat werken, je gaat smoezen verzinnen waarom je (weer) ziek bent. Wanneer het besef, na een periode van ontkenning, begint door te dringen dat het zo niet langer gaat en dat het anders moet, volgt een moeilijke stap. Hoe dan? Welke signalen geef je af naar de buitenwereld als het niet goed met je gaat? Met wie ga je erover praten en waar zoek je steun? Dat is makkelijker gezegd dan gedaan want volgens professionals ligt het niet in de aard van de Spakenburger om te praten over zijn zielenroerselen. Jongeren bevestigen dit. Die eerste stap is moeilijk omdat je je kwetsbaar opstelt en mensen in je omgeving gaan denken dat je zwak bent. En precies dat beeld staat weer haaks op die zorgvuldig gecultiveerde stoere en trotse werkmentaliteit. Of, zoals Koen het verwoordt: 'Als je mans genoeg bent om een 'pak' (cocaïne) te halen, dan moet je ook mans zijn om eraf te blijven.'

Emotionele façade

Jongeren zijn soms lastig te bereiken wanneer ze zich gaan verschuilen achter een emotionele façade om zich zo te kunnen beschermen tegen invloeden van de buitenwereld. De paradox is dat het in stand houden van deze façade er ook toe kan leiden dat het individu zich gaat afzonderen van anderen in de groep. Dit façade-mechanisme kan voor een tijd nuttig zijn en veiligheid bieden, maar een van de jongeren die we spraken voelde zich steeds ongelukkiger met zijn chaotische leefpatroon. Terugkijkend op die periode (18-22 jaar) zag hij dat veel van zijn vrienden in hetzelfde schuitje zaten en net als hijzelf moeilijke gesprekken over alcohol, drugs en problemen thuis uit de weg gingen. Iedereen zat in hetzelfde patroon van hard werken door de week en hard feesten in het weekend. Daarom is hij van plan om in voor onbepaalde tijd te vertrekken uit het dorp. Weg van zijn alcoholische vader die op de oude voet door blijft gaan. Maar ook weg van zijn vrienden om uit het patroon van gebruik te komen, waar hij ongelukkig van wordt. Hij heeft het met niet zoveel woorden tegen zijn vrienden gezegd, hoewel ze wel weten waarom hij vertrekt. Een paar collega's uit de vis weten er ook van en zijn aangemoedigd door zijn besluit gestopt met snuiven.

En dit vanuit een groeiend besef dat harde werkers ook hun rust moeten pakken, voldoende slaapuren moeten maken als ze weer fit voor dag en dauw uit de veren moeten. Het besef begon langzaam door te dringen dat de ongeremde lol en 'leven voor het weekend' niet tot in eeuwigheid voort kon duren, tenminste niet als je nog meer ambities in het leven hebt. Wat hier nog niet is gezegd, is dat een vriendin de hele zaak aan het rollen bracht, voordat hij zijn besluit nam voor een 'sabbatical'. In hoofdstuk 7 (hulpverlening) gaan we dieper in op deze thematiek en kijken we aan de hand van suggesties onze sleutelinformanten waar jongeren bij gebaat zijn als ze aan de slag willen met hun (drugs)probleem.

Verstrengeling werk en middelengebruik

Veel onderzoek naar middelengebruik is gericht op jongeren (o.a. scholieren, studenten, uitgaanders, probleemjeugd). Een groot deel van het middelengebruik is recreatief en vindt plaats op gelegenheden (o.a. clubs, festivals, concerten) waar gebruikers bijeenkomen om te feesten, te dansen etc. De keuze van een middel en het gewenste effect wordt afgestemd op het type feest, de setting en alle activiteiten daaromheen. Wie langer door wil feesten kiest vaak voor stimulerende middelen.

In veel andere domeinen in onze samenleving is het gebruik van middelen gering. Het wordt vaak als ongepast gezien omdat de roes zich moeilijker laat verenigen met ons werk waarbij meer concentratie wordt verlangd om taken goed uit te kunnen voeren. We hebben in onze maatschappij een grens getrokken tussen werktijd waar we scherp moeten zijn en vrije tijd waar we ons kunnen ontspannen.

Maar de grens tussen werk en vrije tijd lijkt door de vierentwintigurseconomie eerder diffuser geworden. De afgelopen decennia is een economisch stelsel opgetuigd waarin dag en nacht wordt doorgewerkt en steeds meer instellingen dag en nacht beschikbaar zijn en klanten ieder gewenst uur zaken kunnen doen of goederen kunnen kopen (via webwinkels). Naar schatting 1,3 miljoen mensen werken soms of regelmatig in de nacht in o.a. het transportwezen, goederencentra, ICT, hotels, horeca en servicecentra. De werkdruk wordt groter en internet, smartphones en computers zijn nu een onlosmakelijk onderdeel van de 24/7 economie die mensen vaker dwingt om altijd bereikbaar te zijn. De scheidingen tussen openbaar en privé, tussen werk en thuis vervagen.³⁶

Cocaïne op het werk

In een verkennende kwalitatieve studie naar gebruikers van cocaïne in Nederland komt ook het gebruik in de werksetting ter sprake bij beroepsgroepen met een grote werkdruk en/of waar op onaangename uren wordt gewerkt (o.a. horeca, culturele sector, seksindustrie, financiële en medische sector, sales) of waar zwaar fysiek werk verricht wordt (o.a. bouw en transport sector).³⁷ Het gebruik van cocaïne is vooral bedoeld om (beter) te kunnen presteren of als tijdelijke vlucht uit de werkelijkheid, aldus professionals (o.a. HR, hulpverleners, preventiewerkers) met zicht op deze sectoren.

De achterliggende motieven voor gebruik zijn: ontsnappen aan stress en werkdruk, beter c.q. langer kunnen presteren in hectische periodes, controle over werkzaamheden houden, ter verhoging van libido en/of langere seks of juist onderdrukken van gevoel, ontlading na lange concentratie, ego booster, opheffen onzekerheid en genot van ontspanning met alcohol (bedrijfsmatige link). Vaak gaat het om sporadisch gebruik, maar daarnaast is er een kleinere groep die vaak en regelmatig cocaïne gebruikt en daarmee problemen ervaart. Risicofactoren zijn de makkelijke verkrijgbaarheid en de hechte onderlinge banden tussen het personeel, waardoor collega's eerder geneigd zijn om mee te doen in de groep. De alcoholroes verlaagt de drempel om cocaïne te gebruiken. Redenen om niet in de werksetting te gebruiken zijn het niet vinden passen in de branche, werk en plezier niet willen vermengen, angst voor baanverlies of het niet verantwoord vinden. Werk en de daarmee samengaande verplichtingen om goed te functioneren worden ook als redenen genoemd om in periodes juist niet te gebruiken.

³⁶ Van Kampen et al. (2021).

³⁷ Spronk et al. (2020).

In onze studie bevestigen verschillende respondenten de verhalen over middelengebruik op de werkvloer in solistisch verband, maar ook met collega's (soms met de (ploeg)baas erbij). Froukje vindt het een veeg teken wanneer een jongere op of na het werk met cocaïne wordt geconfronteerd, dan wel zelf ook gebruikt. De ontlading zit hier ingebakken in de cultuur, zegt Henk. Hij stelt voor om kritischer te kijken naar de effecten van lange werkdagen en -weken op de gezondheid van jongeren. 'Jongens die 13 uur achter elkaar werken dat moet gewoon niet kunnen!' Een respondent (man, 19 jaar) werkte een poos op een fileerderij, maar is gestopt omdat hij niet meer geconfronteerd wilde worden met snuivende collega's. Maar ook de industrie moet bij zichzelf te rade gaan, stellen sommige respondenten. Zijn bedrijven er wel voldoende van op de hoogte dat een deel van het personeel stimulantia gebruikt? Wordt er genoeg gedaan om gebruik op de werkplek te ontmoedigen? Voor sommige werknemers is de werkvloer slechts een van de settings, zegt Wout. 'Het zijn geen intellectuelen, maar een rauwere groep die elkaar in hun gedrag versterkt.'

Een respondent (professional) is ook bekend met de verhalen van jongeren die in vertrouwen vertellen over werkgevers die in drukke periodes stimulantia aan werknemers verstrekken om het langer vol te houden. Het tegengaan van deze praktijken wordt bemoeilijkt als ploegbazen zelf ook gebruiken. Volgens Sjors ligt het eraan met wie je omgaat en in welk visbedrijf je werkt. 'In de vis gaat redelijk wat drugs om. Er zijn gasten die daar echt verslaafd zijn geraakt.' Een respondent (man, 19 jaar) vertelt over zijn halfbroer die van zijn visboer 's nachts wel eens wat aangeboden kreeg als de nood hoog was. En op de markt wordt ook weleens stiekem achter de kraam gesnoven dan wel verkocht. Hij waarschuwt dat de vis- en drugswereld meer door elkaar zijn gaan lopen. Bij Ralf liep het anders toen hij een paar jaar het spoor flink bijster raakte en in de greep van cocaïne kwam. Om niet op te vallen in het dorp ging hij nog meer uren werken om er moe uit te zien. Een perfect alibi vond hij. Dan zou niemand in het dorp er lucht van krijgen dat hij soms wel 5 gram cocaïne per dag snoof en baseerde. Hij gebruikte ook tijdens het werk en sliep maar een paar uur per dag. Tussendoor dealde hij ook in het dorp om zijn verslaving te bekostigen. Zo leefde Ralf een paar jaar op de cocaïne met veel alcohol erbij. Ook Froukje kent de verhalen van jongens die rond middernacht nog aan de coke zitten en daarna 'kattenogen' (temazepam) slikken om toch nog een paar uur te kunnen slapen voor de wekker weer gaat.

Perceptie buitenwacht

Volgens jongeren wordt hun dorp door de buitenwacht nog wel eens met drugs geassocieerd. Sommigen vinden dat het dorp daarmee tekort wordt gedaan. Froukje zegt er altijd scherp op te zijn als iemand zit te vissen of ze uit Spakenburg komt. 'Ken je ons dan van de kibbeling of van andere dingen', vraagt ze dan recht voor zijn raap. Toch blijft het raar als iemand haar op een festival een snuif aanbiedt omdat ze uit Spakenburg komt. Maar een imago verander je niet zo snel. Dat merkte Koen ook toen hij mensen hoorde praten over zijn dorp. 'Ze zien ons als achterlijk. Mensen die van het leven een feest maken en niks bereiken.' Maar het is ook een statusding. Een dorp dat in de vis zit. Er zijn ook jongeren die trots zijn op waar ze vandaan komen en hun rauwe gedrag eerder gaan verheerlijken.

Drugsmarkt en internationalisering

De alcoholmarkt is voor jongeren wettelijk gezien pas vanaf 18 jaar toegankelijk, maar eerder vertelden sleutelinformanten dat naleving en handhaving van de alcoholregels weinig prioriteit heeft. Cannabis (het tweede populaire middel) is een illegaal middel (Opiumwet lijst II) dat op de

gedoogde cannabismarkt verkrijgbaar is in coffeeshops in Amersfoort en het Gooi die geografisch gezien het dichtst in de buurt liggen. Voor bezoekers van coffeeshops geldt ook een leeftijdsgrens van 18 jaar. Echter, op de niet-gedoogde cannabismarkt kunnen (minderjarige) jongeren betrekkelijk eenvoudig iets regelen via oudere blowers of cannabisdealers.

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe de (inter)nationale drugshandel en -criminaliteit zich weinig aantrekt van grenzen en langs allerlei smokkelroutes verknoopt is met lokale drugsmarkten in steden en dorpen. Ook voor klassieke harddrugs als cocaïne, ecstasy en amfetamine geldt de markt van vraag en aanbod. Belnummers en menulijsten worden vaak onderling doorspeeld. Sommige jongeren hebben connecties met verkopers in het dorp, maar ook daarbuiten, in bijvoorbeeld Amersfoort of het Gooi. 'Iedereen weet het van elkaar. Wat je nodig hebt blijft hier onder de radar', zegt Koen. Zo blijft de markt onzichtbaar voor mensen die niet gebruiken. 'De verkopers opereren tactisch en slim', weet Froukje. Behalve cocaïne kunnen ook amfetamine, ketamine en ecstasy op bestelling worden geleverd. 'Je belt en over een uur staat je pakketje klaar', zegt Noor.

In de ban van cocaïne

Ralf heeft zelf een poosje cocaïne verkocht en vertelt dat Spakenburgse coke (snuifcocaïne) in kringen van fijnproevers een zekere reputatie had. Voor kwalitatief goede cocaïne hoef je niet per se het dorp uit. In de tijd dat hij nog actief was bediende hij klanten in het dorp maar ook in Amersfoort en het Gooi. Zijn klanten in Amersfoort kende hij nog van zijn schooltijd. Toen waren er ook al loopjongens actief die klusjes opknaptten voor de 'grotere jongens' (deels afkomstig uit het dorp) die op hun beurt weer connecties hadden met Zuid-Amerikaanse bronlanden. Ralf wist altijd onder de radar te blijven omdat hij zijn klantenkring beperkt wilde houden. 'Hoe groter je netwerk hoe groter de kans dat je in de picture komt van de opsporing.' Toch stapte hij uit handel toen hij na een ripdeal door een andere bende werd teruggepakt en onder dwang zijn wapen, geld en coke moest in leveren.

Volgens verschillende respondenten zijn de cocaïnehandel én het gebruik onder de bevolking sinds twee decennia langzaam het dorp ingeslopen. We horen verhalen over vrienden en (onbekende) dealers die een lucratieve markt zagen met de verkoop van pakjes cocaïne voor €50. 'Wie een beetje ingeburgerd is kan er zonder al te veel moeite aankomen', zegt Froukje, die er zelf pas laat achter kwam dat haar ex-vriend ook verkocht. 'Er zijn verschillende nummers in omloop, maar met een beetje rondvragen op het terras, lukt ook wel.' In vriendengroepen waar wordt gebruikt, is er altijd wel iemand die een 'cokecontact' heeft. Vera hoort van haar groep scholieren dat soms ook jongeren worden geronseld om cocaïne te verkopen.

Volgens sommigen begon de opmars van cocaïne toen het fileren van vis (net als op Urk en in Volendam eind vorige eeuw) in zwang kwam en fileerders ook op onregelmatige uren, tot soms diep in de nacht aan de bak konden. Met een volhardende werkmentaliteit en het najagen van materiële verdiensten, kon zo een aardig centje worden bijverdiend. De een zette het geld apart op een spaarrekening terwijl de ander het meteen verbraste in de horeca. Met de hoeveelheden alcohol en de moeheid die ook parten speelde na een lange werkweek, werd cocaïne steeds vaker als panacee gezien om door te gaan en te kunnen presteren. Vervolgens ontstond er een klein netwerk van loopjongens, dealers en snuivers die elkaar in het weekend maar ook door de week wisten te

vinden. Soms werd als lokkertje een sample met cocaïne uitgedeeld om te proberen. Voor sommige snuivers was het lucratief om cocaïne te gaan verkopen om zo het eigen gebruik te kunnen bekostigen. Met tien euro winst per pakje had je met de verkoop van vijf wikkels al een pakje voor jezelf verdiend. Het stevige alcoholgebruik versnelde de verspreiding van cocaïne, aldus Henk. Forse drinkers gingen er standaard bij snuiven om zo langer 'fris' te blijven. Later, nadat ze waren afgekickt, kreeg hij het hele verhaal te horen over hun gebruikersepisode en hoe makkelijk de deals werden beklonken. Zo gaat het nu eenmaal hier, zegt Koen: 'Het is lastig als je hier opgroeit om niet aan alcohol en drugs te komen.'

Ananassen, bananen en meubels

Maar met het toenemende cocaïnegebruik is er ook de groeiende invloed van de georganiseerde criminaliteit die o.a. actief is in de cocaïnesmokkel. Dit vond plaats in een periode dat de Nationale Politie door onvoldoende personele capaciteit qua bestrijding en handhaving op het platteland steeds minder was opgewassen tegen de slagkracht en vindingrijkheid van criminele netwerken. Het sluiten van het politiebureau in de gemeente Bunschoten staat daar volgens verschillende sleutelinformanten symbool voor.

Toch leidt de verhoogde opsporing soms tot succes, waaronder het oprollen van een bende die vanaf 2015 transporten van ananassen, bananen, hout en meubels als dekmantel gebruikte voor het importeren van partijen cocaïne (in totaal 5.000 kilo) uit Zuid-Amerika met bestemming Nederland. Daarbij werden honderdduizenden euro's witgewassen. In deze omvangrijke strafzaak was ook een inwoner uit Bunschoten-Spakenburg betrokken.³⁸ Het OM spreekt van een crimineel samenwerkingsverband dat zich louter bezighield met invoer van cocaïne, het organiseren van transporten met het witwassen als oogmerk in dat verband.

Omdat criminelen uit Midden-Nederland een centrale, (inter)nationale rol zijn gaan spelen in de cocaïnehandel, besloot de regio daarom extra te investeren in de aanpak van cocaïne en werd het *Actieplan tegen ondermijnende drugscriminaliteit Midden-Nederland* opgesteld met de ambitie om de drugscriminaliteit op de korte termijn slimmer en effectiever te verstoren.³⁹ In een recent rapport concludeert het RIEC na interviews met 25 professionals (o.a. OM, politie en gemeente) dat de ons-kent-ons-cultuur ook tot verschillende vormen van criminaliteit kan leiden, zoals op Urk is gebleken.⁴⁰ Hier lijken de boven- en onderwereld vermengd te zijn en zijn sommige families met spilfiguren betrokken in een web van cocaïnehandel, witwassen van zwart geld en uitbuiting van arbeidskrachten in de visindustrie. Legale en illegale horeca en jeugdhonken worden eveneens in verband gebracht met criminele activiteiten. Naast de ons-kent-ons-cultuur maakt de internationale positie het vissersdorp ook vatbaar voor smokkel, handel en gebruik van cocaïne in financieel slechtere jaren.

Het is dan ook niet vreemd dat burgemeesters van verschillende Nederlandse kustplaatsen zich in de afgelopen jaren zorgen maken over de cocaïnesmokkel en de verspreiding naar kleinere

³⁸ *Eisen tot 6 jaren gevangenisstraf voor invoer van cocaïne, witwassen en deelname criminele organisatie*, OM.nl, 29 oktober 2019.

³⁹ RIEC MN (2018).

⁴⁰ *Ons-kent-ons-cultuur leidt tot criminaliteit op Urk*, NOS.nl, 25 juli 2019.

havenplaatsen (o.a. Terneuzen, Vlissingen en Den Helder). Drugspakketten worden op de Westerschelde door grote schepen gedropt, overgezet op kleine vaartuigen met aanvoerroutes naar Antwerpen en andere Belgische steden, waar personeel in de havens bij de smokkel betrokken is. Door ander onderzoek naar drugscriminaliteit bij motorbendes in Zuid-West-Nederland is duidelijk geworden dat er een link is met de lokale economie van kustplaatsen, waar in tegenstelling tot de Rotterdamse haven en Schiphol, nauwelijks wordt gecontroleerd door politie, douane en marechaussee.⁴¹ In een recent rapport *Zuiver op de graat?* wordt de betrokkenheid van de visserij bij maritieme drugsmokkel nog eens bevestigd én blijkt de Amsterdamse onderwereld vaker dan eerst aangenomen werd nauwe banden te hebben met smokkelvissers bij het naar binnenhalen van partijen cocaïne op zee, maar blijken er ook lijnen te lopen tussen smokkelaars uit vissersdorpen onderling.⁴² In vissersgemeenschappen ging het vroeger vooral om sigaretten en drank die zonder accijns aan wal werden gebracht. Sommigen geloven dat 'economische nood' een belangrijke beweegreden is voor maritieme smokkel bij vissers en betrokkenen, alhoewel schaamteloze zelfverrijking ook niet uitgesloten kan worden.

Groeïende invloed van drugsmokkel en -handel in vissersdorpen

Hoe moeten we de huidige ontwikkelingen rondom criminaliteit (en daarmee drugs) op het platteland duiden? Spapens, die deze vraag recent aankaartte, betoogt dat het platteland weliswaar in een aantal criminologisch relevante opzichten afwijkt van stedelijke gebieden, maar daarmee de 'plattelandscriminologie' nog niet meteen als een aparte stroming kan worden gezien binnen het criminologische onderzoeksveld.⁴³ Anderzijds is volgens Spapens het platteland als geografisch gebied, gezien de problemen op het vlak van milieucriminaliteit, opsporing en handhaving, niet bepaald gevrijwaard gebleven van criminaliteit. Er zijn toenemende zorgen over de invloed van de georganiseerde drugscriminaliteit op het platteland, ofschoon het geen nieuw fenomeen is gezien de 'smokkelaarsnesten' bij Brabantse grensdorpen in de periode voor de totstandkoming van de Benelux douane-unie. Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw begonnen bendes, oorspronkelijk bezig met illegale alcoholstokerij, te professionaliseren en verschoof de aandacht naar productie en export van amfetamine en sinds de jaren negentig ecstasy, wietteelt en import en weer doorsluizen van hasjiesj, cocaïne en heroïne. Opvallend bij al deze activiteiten zijn de nauwe verbindingen tussen criminelen in de Randstad met groepen op het platteland (vooral Brabant en Limburg). Deze traditie wordt voortgezet in nieuwe criminele samenwerkingsverbanden, waarbij boeren met leegstaande percelen worden gepolst voor synthetische drugsproductie of vissers worden betrokken bij cocaïnesmokkel.⁴⁴

Politieacties in het dorp

Gelet op bovenstaande ontwikkelingen geloven sommige sleutelinformanten dat de drugsmisdaad ook zijn tentakels heeft naar het dorp. Zeker toen bekend werd dat enkele dorpingen belangen hadden in de cocaïnesmokkel. Waarschijnlijk weet menigeen welke 50-jarige dorpsgenoot 10 jaar

⁴¹ *Veel cocaïne naar kleinere havens; er wordt nauwelijks gecontroleerd*, NOS.nl, 6 juli 2017.

⁴² Mehlbaum et al. (2021).

⁴³ Spapens (2020).

⁴⁴ J. Meeus, *Rust in Urk na coke zaak? Niet dus*, NRC, 14 oktober 2018.

vastzit wegens deelname aan cocaïnehandel. Maar voordat de zaak aan het rollen kwam had vermoedelijk niemand bevroed dat iemand uit het dorp betrokken zou zijn bij grootschalige cocaïnehandel. Zelfs in een dorp waar beweerdelijk iedereen alles van elkaar zegt te weten, kun je als crimineel entrepreneur voor lange tijd onder de radar blijven.

Op grond van verhalen en wat Justitie aan informatie boven tafel heeft gehaald durft een sleutelinformant zelfs te spreken van een 'maffia-achtige' structuur waar de 'lopertjes' het sluitstuk zijn van een internationale aanvoerlijn met ook vertakkingen in het vissersmilieu. Hoewel criminelen bij de meeste vissers bot vangen, zijn er in de afgelopen jaren toch enkele vissers in zee gegaan met drugsmokkelaars, waarbij partijen cocaïne uit het productieland tijdens het vervoer vanaf schepen in de Noordzee worden gedumpt en door 'cokevissers' uit het water worden gehaald ('drop-offmethode') en partijen via vissershavens aan land worden gebracht.

De groeiende invloed van de drugsmisdaad op het platteland staat in contrast met een terugtrekkende politie in het dorp, die meer regionaal is gaan denken. Er is geen politiesteunpunt in het gemeentehuis. Inwoners moeten naar Baarn voor het dichtstbijzijnde bureau. Bij een delict duurt het een poosje alvorens de politie verschijnt. Sommigen geloven dat een heropening van het politiebureau in het dorp kan bijdragen aan het aanpakken van het drugsprobleem en ook handhavers kan ondersteunen waar jongeren vaak minder respect voor hebben. Wijkagent Willem windt er dan ook geen doekjes om als hij vertelt over de drugsmarkt in het dorp, waar je sneller een pakje dan een pizza kunt bestellen. Ondanks dat het bureau is wegbezuinigd, probeert de politie achter de schermen bewijslast te verzamelen tegen personen in het drugsmilieu. Daarbij gaat het vooral om cocaïne, illegale medicijnen als 'kattenogen' (temazepam) en in beslag genomen lachgastanks. Hij wijst op een inmiddels afgerond drugsonderzoek, waarbij locaties met drugs werden opgerold en verschillende verdachten werden aangehouden.

Volgens de wijkagent is er in het dorp een heftige gebruikersgroep, nauw verwant aan een harde kern voetbalsupporters, die soms reuring veroorzaakt. Verder krijgt de politie ook vanuit het dorp weleens meldingen van bewoners over mogelijke drugsdeals vanuit verdachte auto's. Als er voldoende aanleiding is wordt er gecontroleerd, wetende dat de drugshandel een lucratieve business blijft en vrijgekomen posities door nieuwe spelers worden ingenomen. Maar van schaarste is sowieso nooit sprake, volgens Koen. Toen een dealer die ook aan zijn vriendengroep leverde werd opgepakt, bleven er nog zeker vijf nummers bereikbaar.

7 Zorg, hulpverlening en aandachtspunten sleutelinformanten

We constateerden eerder dat dorpsbewoners niet graag beginnen over persoonlijke en huiselijke problemen, laat staan dat je begint over alcohol en drugs die je leven zijn gaan beheersen. ‘Je moet ze met een lampje zoeken’, zegt Noor, en zelfs dan gaat het niet altijd van harte. Het durven aankloppen bij vrienden over je cocaïne- en/of alcoholprobleem is voor velen een grote stap. Aankloppen voor hulp is nog niet zo eenvoudig, zeggen de sleutelinformanten.

Waarom dat zo is, wordt in dit hoofdstuk verteld. Froukje vertelt over een jongen die een poos geleden overleden is. In de periode daarvoor had ze verschillende gesprekken met hem. Hij stelde dat erg op prijs, maar vertelde dat niet tegen zijn vrienden. Met een vrouw over je drugsprobleem praten was niet bepaald stoer in zijn kringen. Na het afkicken was hij weer op het goede spoor. Na twee jaar viel hij weer terug, met fatale gevolgen.

Zeker in een dorp is het niet eenvoudig je vrienden te ontlopen. Vrienden waar je samen mee op school hebt gezeten, achter de kraam hebt gestaan en je eerste sigaret en Sonnema mee hebt gedeeld. Een beeld dat in de verhalen naar voren komt, is dat menigeen het moeilijk vindt om vrienden aan te spreken die bij herhaling over de schreef gaan met alcohol en drugs. Die zichzelf langzaam te gronde richten zonder dat de omgeving ingrijpt. Eerder schreven we dat het nogal eens moed vergt om zelf het gesprek hierover te beginnen. De houding van ouders is over het algemeen ontkennend of onwetend. In een dorp waar hard gewerkt wordt en klagen niet in het vocabulaire voorkomt, is het kennelijk een grote opgave om te zeggen dat het niet goed met je gaat. We eindigen het hoofdstuk met enkele aandachtspunten die sleutelinformanten belangrijk vinden in de aanpak en het bespreekbaar maken van problematisch middelengebruik.

Hulp van binnenuit

Maar als niemand in de omgeving zich voldoende bekommert om het lot van iemand die zichtbaar ‘uit de bocht vliegt’, wat dan? Deze vraag stelde een jonge vrouw zichzelf toen een paar van haar vrienden ongecontroleerd begonnen te drinken, en er ook bij gingen snuiven. Na een paar akkefietjes in de groep was ze een paar jongens uit het oog verloren. Ze schrok toen ze een van hen weer tegenkwam in het dorp. Het ging haar aan het hart dat hij er zo slecht aan toe was en besloot tot actie: ‘alle kaarten moesten op tafel’. Maar ze besepte ook dat de jongen zich waarschijnlijk ‘genaaid’ zou voelen omdat ze een ‘vriendencode’ doorbrak, namelijk het schenden van loyaliteit. Haar moeder kreeg als eerste te horen wat er allemaal speelde in de groep.

‘Het begon echt uit de hand te lopen. Het was niet meer alleen in het weekend, maar elke dag, elk moment als we elkaar zagen. Toen ik een vriend aansprak die begon te stelen haalde hij zijn schouders op. Hij raakte uit beeld maar kwam weer terug omdat hij de groep miste. Hij is er slecht aan toe. Zelfs als we een stukje gaan lopen om te praten heeft hij bier bij zich. Een andere vriend gebruikte zoveel miaux (3-MMC) dat hij aanvallen van agressie kreeg en dreigde om mij op de bek te slaan. Dat is mij al drie keer overkomen.’ (Vrouw, 22 jaar)

Dat ze zich zorgen maakte en begon door te vragen, werd haar in eerste instantie niet in dank afgenomen. Waar bemoeide zij zich mee?! Het hoort allemaal bij het patroon van ontkenning, weet

Noor uit ervaring. Het voelde in eerste instantie als roeien tegen de stroom in. Hulp vragen in zo'n kleine gemeenschap is al snel iets om je voor te schamen. 'Door hulp te vragen toon je zwakte. Het gaat hier vaak over de sterkte en zwakte schaal.' Toen Noor later door de jongen werd bedankt voor alle steun, sterkte dat haar in het idee dat de oplossing ook 'van binnenuit' de groep kan komen. Noor is hem ook dankbaar, omdat hij ondanks zijn aanvankelijke verzet uiteindelijk koos voor het pad van herstel.

De sleutelinformanten zien verschillende belemmeringen die vragen om hulp en het proces van herstel kunnen vertragen.

- ❖ **Schaamtecultuur.** Hierdoor worden interventies uitgesteld of vertraagd. Met als gevolg dat de problematiek zich bij de hulpbehoevende verder verdiept. Wie schaamte voelt, durft vaak niet de eerste stap te zetten; zoekt de schuld eerst bij zichzelf in de hoop die ook zelf op te kunnen lossen. Maar bij (beginnende) afhankelijkheid van alcohol, cocaïne of 3-MMC is dat nog niet zo eenvoudig als sommigen denken.

'De mentaliteit in het dorp is zelfredzaamheid en daar is op zich niks mis mee. Ze willen laten zien van: ik kan dat gewoon, ik heb daar geen last van en leidt m'n leven ondanks alles gewoon door. Maar het probleem erkennen als het echt niet goed gaat blijft lastig. Dan komt hulp vaak te laat.' (Vera, sociaal werker)

- ❖ **Sociale controle.** Jongeren voelen zich belemmerd om een probleem in vertrouwen aan te kaarten. Ze zijn bang voor afwijzing van omstanders, maar ook om 'over de tong te gaan' bij zelfs je beste vrienden in het besef dat ook zij niet altijd hun mond kunnen houden naar de buitenwacht.

Aandachtspunten

Niemand is heilig. Iedereen doet wel eens domme dingen. Wie over zijn eigen zwakke momenten kan praten, doorbreekt het decorum van onfeilbaarheid. Je wordt juist weerbaarder als je over je eigen fouten durft te praten zonder bang te zijn voor de reactie van anderen. Verschillende sleutelinformanten zeggen dat er te weinig hulpgesprekken plaatsvinden met jongeren in nood. Gelet op alle gevoeligheden zijn er toch een paar ideeën die het stilzwijgen kunnen doorbreken. De ervaring leert dat de recht-voor-zijn-raap gesprekken tussen vrienden (achteraf gezien) vaak de meeste indruk hebben gemaakt.

- ❖ **Psychologische spiegel.** Draai het om en maak van je zogenaamde 'zwakte' je kracht. Het getuigt van moed om vragen durven te stellen in je vriendengroep, jezelf ter discussie te stellen en te beoordelen in plaats van alleen maar anderen de maat te nemen en te bekritisieren. Het vergt moed om je falen te accepteren en te kijken hoe het ook anders kan, ja zelfs anders moet. De sterke persoon is juist degene die zich niet laat meesleuren in het liederlijke gedrag van het collectief. Vergoelijk je eigen gebruik niet door alleen maar te wijzen naar anderen in de groep die 'nog erger' zijn.
- ❖ **Ervaringswerker.** Train en/of zet een ervaringswerker (buddy/sponsor) in die natureel geloofwaardig is en vertrouwen wekt. Iemand die zelf open is over zijn levensverhaal, die luistert

en niet meteen een moreel oordeel velt. Iemand waar je je veilig bij voelt en ook 'zwak' bij mag zijn, zonder dat het gevolgen heeft of als een nadeel wordt ervaren.

'Het zou helpen als jongeren contact op kunnen nemen met een buddy waar ze ook op het mentale vlak mee kunnen sparren. Het moet wel iemand zijn die uit hetzelfde hout gesneden is en begrijpt wat er gebeurt als iedereen het op een zuipen zet en je meegezogen wordt. Iemand aan wie je kunt vragen hoe hij dat toen heeft opgelost. Iemand met overtuiging die tegen je zegt dat het niet verstandig is als je ook op dinsdagavond gaat drinken.' (Man, 22 jaar)

- ❖ **Rolmodel.** Het inzetten van een rolmodel (*credible messenger*) kan ook leiden tot een positiever zelfbeeld. Een positief rolmodel kan een baken zijn voor jongeren die geen rem meer hebben op hun drink- en snuifgedrag. Iemand die vertelt hoe het is om tegen de stroom in te zwemmen, die gelooft in eigen kracht, soeverein is en de toorn van de meerderheid niet vreest. Iemand waar jongeren zich makkelijk in herkennen en mee kunnen identificeren.

'We maken wel eens grappen over de Moedige Moeders, omdat het daar alleen maar over de hele heftige gevallen gaat. Het is goed dat ze er zijn, maar jongeren kunnen zich daar niet mee associëren.' (Man, 22 jaar)

- ❖ **Creëer veiligheid.** Een vertrouwenspersoon (zoals bij De Boei) of een coach is goud. Iemand die de mores en de gevoeligheden van het dorp kent. Een persoon die kan doordringen tot het probleem, die een sfeer kan creëren waardoor mensen in een eerder stadium hulp durven zoeken.

'Het contact moet anoniem zijn. Je kunt bij zo'n coach ook terecht op momenten dat je het moeilijk hebt.' (Man, 22 jaar)

- ❖ **Minder lange werkuren.** Er moet meer toezicht, maar ook meer informatie komen (bij jonge werknemers en werkgevers) over de negatieve gevolgen (lichamelijk en geestelijk) van structureel lange werkdagen en te weinig slaapuren bij jongeren en jongvolwassenen. Een deel van hen compenseert en verdooft de negatieve gevolgen voor de gezondheid met soms stevig alcohol en drugsgebruik.
- ❖ **Meer aandacht in opvoeding.** Het gezegde 'niet zeuren maar doorwerken' negeert de behoefte van jongeren aan emotionele verbondenheid in het gezin. De familie is belangrijk, maar de emotionele band met kinderen is soms zwak ontwikkeld, zeggen sommige professionals. Met name in gezinnen met hardwerkende ouders worden de noden van kinderen snel over het hoofd gezien. Ouders zouden vaker van hart tot hart met hun kinderen moeten communiceren. Breng meer (emotionele) tijd door in belangrijke levensfasen van kinderen.

'Als je bij oma en opa op de koffie bent geweest, dan voldoe je aan het ideaalplaatje van een Spakenburgs gezin. Maar ouders kunnen beter wat meer moeite doen om tot het gevoelsleven van hun kinderen door te dringen.' (Goos, dominee)

- ❖ **Thuis minder alcohol schenken.** De schadelijkheid van alcohol wordt door veel dorpingen als een fictief probleem gezien. Er is een lage opkomst bij alcoholvoorlichting. Probeer ouders er meer bij te betrekken door ze zelf ook vragen te laten beantwoorden. Dit vergroot de kans dat het gesprek ook thuis wordt gevoerd. Fors alcoholgebruik vergroot de opstap naar hardere middelen. Begin met duidelijke regels stellen voor alcohol.

- ❖ **Biedt goede nazorg.** Er zijn te weinig succesverhalen van jongeren die afkicken in een verslavingskliniek en na terugkomst in het dorp voor lange tijd abstinente blijven. Sommigen zijn beter af als ze niet meer in hun oude omgeving komen.

'Een coach zou wel een idee zijn. Die jongen was 2 jaar clean en kreeg toch weer een terugval. Hij kon niet omgaan met de druk van bepaalde vrienden. Hij praatte (over zijn problemen) alleen als ie drank op had. Hij wilde alles alleen dragen en had een schuldgevoel naar zijn ouders dat hij spijt had.' (Vrouw, 29 jaar)

8 Naar een breder draagvlak voor een gezamenlijke aanpak

In de afsluitende focusgroep werd door de onderzoekers eerst een beeld van het dorp geschetst dat uit de verhalen van sleutelinformanten werd opgetekend: het hoge arbeidsethos, de invloed van het geloof, de bourgondische leefstijl, de competitiedrang, de hechte familiebanden en je eigen boontjes kunnen doppen.⁴⁵

Op basis van het onderzoek werden vier gespreksthema's aan de focusgroep voorgelegd, met de vraag of ze dit beeld herkenden en of er aanknopingspunten zijn die de problematiek rondom middelengebruik meer beheersbaar kunnen maken. Kortom: wat gaat er goed, wat kan beter en wat moet er veranderen om meer greep te krijgen op het problematische alcohol- en middelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen? De informatie uit de focusgroep combineren we met ideeën die sleutelinformanten al eerder opperden in de voorgaande hoofdstukken over de aanpak van de middelenproblematiek. Omdat de gespreksthema's elkaar enigszins overlaptten in de focusgroep hebben we ze hier teruggebracht naar drie thema's.

Samenhang dorpscultuur en verankering middelengebruik

Het is de focusgroep niet ontgaan dat middelengebruik een vast onderdeel is geworden van een jongerencultuur die ook existeert in Spakenburg. Ook nieuwe middelen als 'poes' (3-MMC) worden vroeg of laat bekend in het dorp, weet de wethouder. De burgemeester vult hem aan: 'Ze zeggen hier dat alles wat in Amsterdam te koop is ook in Spakenburg is te verkrijgen.' De voortschrijdende festivallisering heeft er eveneens ertoe geleid dat veel dorpsjongeren op zaterdag met feestbussen het land intrekken naar festivals. Dit zou ten koste zijn gegaan van de lokale horeca die tien jaar geleden nog stampvol zat in het weekend. 'Het overgrote deel van het dorp loopt op festivals en trekt van feest naar feest.' Ook de popularisering van de verandacultuur, die een extra impuls kreeg tijdens de coronacrisis, moet niet worden onderschat. Dat jongeren de lokale horeca vaker mijden vanwege de gestegen prijzen, wordt betwijfeld. Ze verdienen immers genoeg. Mogelijk speelt de populaire verandacultuur een rol in het temperen van het cafébezoek. 'Ze hebben de zakken vol en komen vooral om te socializen.' Als er gedronken wordt zijn het vaak shotjes die effect hebben in de korte tijd dat ze uitgaan, want ook het tijdstip is verlegd. Wilde je er vroeger al om 21.30 uur zijn; nu is dat pas twee uur later, als de verandafeestjes op hun einde lopen. De focusgroep is het erover eens: 'Hoe meer veranda's, hoe meer er thuis gedronken wordt.'

Wat het drugsgebruik betreft ben je geen *outlaw* meer als je blowt, ecstasy gebruikt of een lijntje snuift. 'Vroeger zat je ergens in een hoek, maar nu wordt het herkend. De dorpschande is wel afgenomen.' Als gevolg van deze ontwikkeling is er een breder besef dat jongeren naast alcohol ook vaker drugs zijn gaan gebruiken en gezien hun werkdrift en inkomen op jonge leeftijd zich ook pakjes cocaïne kunnen veroorloven. Dat er tegenwoordig wat minder streng wordt geoordeeld in het dorp verkleint de kans op uitsluiting. Maar er zijn grenzen als jongeren zich er niet aan kunnen onttrekken

⁴⁵ De focusgroep vond plaats in De Boei en bestond uit de burgemeester, de wethouder sociaal domein en gezondheid en een zestal professionals met kennis van de lokale alcohol- en drugsproblematiek bij jongeren en jongvolwassenen. Sommige deelnemers zijn geboren en getogen in Bunschoten-Spakenburg.

wanneer er openlijk wordt gebruikt. Volgens de focusgroep zijn er genoeg jongeren die niet mee willen gaan in het gebruik en ook weten dat ze de plekken (o.a. afterparties) waar het op tafel ligt moeten mijden. Behalve 'setting' is ook de invloed van 'set' belangrijk, de betekenis die jongeren geven aan hun gebruik. Wordt er alleen incidenteel (recreatief) gebruikt of vooral problematisch als gevolg van onderliggende problematiek?

Verder wordt geconstateerd dat stimulantia als cocaïne en amfetamine ook functioneel worden gebruikt, los van de feestcultuur. Zijn de lange werkdagen met bijkomende moeheid en stress en het forse alcoholgebruik risicofactoren die het gebruik van stimulantia bestendigen? Dit blijkt een gevoelig punt in de focusgroep. Men is bekend met het fenomeen dat er soms cocaïne op tafel komt om de sloomheid van alcohol te temperen. Maar wat als deze tafel gelinkt is aan de werksetting waar collega's na afloop van een lange dag of week besluiten om samen te gaan drinken en snuiven? Op dit punt wordt het glad ijs, hoewel verschillende sleutelinformanten kunnen vertellen over de vervaging van grenzen tussen gebruik en werk waar vooral productie (o.a. fileren, schoonmaken) wordt gedraaid. Jongeren in het dorp staan erom bekend dat ze hard werken en echte aanpakkers zijn die niet zo snel klagen. Ook vanuit deze groep komen de verhalen over het gebruik van stimulantia op het werk. Het blijft gissen naar de schaal waarop het voorkomt en of de bedrijfsleiding daar weet van heeft. Er zijn bedrijven die hier serieus op letten en waar het niet wordt gewaardeerd wanneer jonge werknemers louter 12-urige werkdagen draaien. Dit laat onverlet dat er ook plekken zijn waar sprake is van een 'ongezonde bedrijfscultuur', langer doorwerken wordt aangemoedigd en waar minder scherp gelet wordt op de arbeidsomstandigheden en omgangsvormen op de werkvloer. In aanraking komen met cocaïne in een ongezond werkklimaat ontstaat ook in hechte haast familiale groepen die werkweken draaien van 60-70 uur en de lasten op zekere momenten met cocaïne en alcohol temperen. Wie als jong knaapje in zo'n milieu begint, wordt hier vroeg of laat mee geconfronteerd.

Ook de drugsmarkt komt aan de orde. Het is bekend bij professionals dat jongeren (het zou om enkele tientallen gaan) geronseld worden voor klusjes in het criminele circuit, als loopjongen bijvoorbeeld of voor het verbergen dan wel vervoeren van partijen drugs of geld. De handel zit volgens sommigen in alle lagen van de bevolking. De burgemeester vindt het frustrerend dat jongeren betrekkelijk eenvoudig aan illegale middelen kunnen komen en zwijgen waar het vandaan komt. De loyaliteit naar elkaar is groot. Verklikken of iemand aangeven doe je hier niet, mede omdat je daarmee ook in het vaarwater kan komen van spelers die daar niet zijn van gediend. Het aantal meldingen van drugsverkoop c.q. -handel blijft laag. Tot frustratie van sommige bestuurders kan er wegens geringe politiecapaciteit onvoldoende worden doorgepakt.

Een dunne lijn tussen recreatief en problematisch gebruik

In de praktijk blijkt dat een positieve bekrachtiging van riskant drinkgedrag (o.a. drankspelletjes) het dagelijks leven van jongeren en jongvolwassenen soms flink kan ontregelen. Zeker als dit ook nog gepaard gaat met (fors) drugsgebruik. Uit de verhalen van professionals en jongeren komt soms een patroon naar voren van ontsporing, een soort snelkookpan waarbij een groep of enkele leden daarvan in kort tijdsbestek op drift geraken en op mateloze wijze met verschillende middelen (amfetamine, ecstasy, GHB, cocaïne) gaan experimenteren, vaak vergezeld met veel alcohol. Het

gebruik kan in een relatief korte tijd (van maanden) tot een wat langere periode (paar jaar) ontaarden in een fase van chronisch gebruik, die met soms (ernstige) lichamelijke en geestelijke gezondheidsklachten gepaard gaat.

Sommigen in de focusgroep zijn bekend met groepsuitspattingen, hoewel die voornamelijk tot het weekend beperkt blijven. Ondanks alle sociale controle weten deze aberraties zich toch goeddeels aan het oog van ouders en/of opvoeders te onttrekken. In het oudercomité vertellen ouders dat ze het moeilijk vinden om met hun kinderen over drugs te praten. Vanuit de preventiekant wordt gezegd dat een gesprek daarover meer beschermend kan zijn dan alles simpelweg blijven ontkennen. 'Sta experimenteren binnen bepaalde kaders toe en corrigeer als afspraken worden geschonden.'

Met alcohol is het weer een ander verhaal, want dat is volledig geaccepteerd in de dorpscultuur. Een psycholoog in de focusgroep hierover. 'Kritiek op alcohol wordt al snel als zeuren gezien. Bij drugs zitten de mensen anders in de wedstrijd. Zolang het bij alcohol blijft is het niet zo erg.' Veel ouders hebben liever dat hun kinderen thuis op de veranda drinken dan in de kroeg. Ook als ze minderjarig zijn, terwijl ze dan feitelijk nog niet eens naar het café mogen. Drinken onder de 18 jaar lijkt eerder regel dan uitzondering in het dorp. Uit cijfers van de gezondheidsmonitor van de GGD uit 2021 blijkt dat 35% van de 13-17-jarigen in Bunschoten alcohol drinkt. Dat is weliswaar minder dan tien jaar geleden (49%), maar nog steeds boven het landelijk gemiddelde van 29%.⁴⁶ De focusgroep toont zich verbaasd dat er thuis nauwelijks discussie is over het alcoholgebruik bij jongeren, zelfs als er flessen Sonnema worden 'weggetikt'. De generatie die nu drinkt heeft menig preventieprogramma doorlopen op school en weet wat er fout kan gaan. Toch gaan er genoeg voor de bijl vanwege de hele structuur eromheen, zeggen professionals die ook de coronacrisis als boosdoener aanmerken. Op je 14^e je eerste pilsje is niet ongewoon in een cultuur die positief tegenover alcohol staat. 'Maar hoe jonger je begint, hoe kwetsbaarder je wordt voor stevig gebruik op latere leeftijd.' (Dit staat nog even los van de mogelijke genetische kwetsbaarheid en het feit dat in sommige families veel meer alcoholisme voorkomt dan in andere).

Als daar ook nog cocaïne bij komt, kan het hard gaan met de aftakeling. In de focusgroep worden verschillende voorbeelden gegeven van problematische gebruikers wier vroege startfase van alcohol en cannabis (11-13 jaar) ongemerkt is gebleven bij de ouders en die op verschillende terreinen in de ontwikkeling al benedenmaats presteren. Echter, bij geslaagde jongeren is alcohol ook niet weg te denken als er iets wordt gevierd. Dat valt docenten tenminste op als ze de jeugd na het behalen van hun diploma thuis gaan feliciteren en getuige zijn van soms buitenproportioneel alcoholgebruik. In navolging van de professionele sleutelinformanten vindt ook de focusgroep dat veel ouders weinig besef hebben van middelengebruik en vaak onwetend zijn van de gezondheidsrisico's van alcohol bij jongeren. Maar ook de groepsdruk onder ouders mag niet worden onderschat. Degene die een norm stelt moet stevig in zijn schoenen staan. Veel ouders willen er immers niet van worden beschuldigd dat hun kinderen door de strenge regels thuis niet populair zijn in de vriendengroep. Daar tegenover staan weer ouders die zelfs alcohol inkopen voor hun minderjarige kroost. Stuntacties bij slijterijen

⁴⁶ Bron: *Buurtmonitor Leefstijl*, GGD regio Utrecht.

en promotie van drankspelletjes stuwen de consumptie verder op en ook via sociale media weten jongeren elkaar te vinden als ze besluiten om te gaan zuipen.

Omgaan met problematisch alcohol- en drugsgebruik en het vragen van hulp

Er vallen soms slachtoffers in het dorp, hetgeen de discussie telkens doet oplaaien wat de jeugd bezielt en wat ertegen te doen is. De leefwereld van jongeren staat wat drugsgebruik betreft verder af van de oudercultuur dan bij alcohol het geval is en wellicht ook bij cannabis. Maar 3-MMC, ketamine, GHB en zelfs ecstasy zijn vaak onbekende middelen voor ouders. Eerder al vertelden sleutelinformanten (professionals en jongeren) dat jongeren aanvoelen of ouders open staan voor een gesprek over middelengebruik. Ouders die ervaring hebben met ecstasy of zijn behept met liberale opvattingen, zijn makkelijker benaderbaar voor vragen over drugs, dan ouders die hier geen woorden aan vuil willen maken. Op 'sociaal emotioneel' niveau is het karig gesteld, zeggen professionals.

Het abstinentieparadigma dat sommige partijen in het dorp huldigen, wijst het idee af dat zelfregulering van drugsgebruik mogelijk is. Volgens deze filosofie is onthouding van drugs de beste preventie. Om dit beeld kracht bij te zetten wordt er in het narratief vaak verwezen naar slachtoffers van middelengebruik. De jongeren zelf, maar ook professionals wijzen erop dat de meerderheid alleen middelen gebruikt op momenten die het toelaten. Toch is de grens tussen 'recreatief' en 'problematisch' lang niet altijd helder en ook moeilijk bespreekbaar tussen vrienden of collega's. (Zie ook hoofdstuk 5). Tegelijkertijd is er ook het besef in de focusgroep dat praten met elkaar over onwenselijk gedrag niet automatisch tot een oplossing leidt. De burgemeester snijdt een gevoelig punt aan wanneer het met iemand aantoonbaar fout gaat en dorpsgenoten daar al snel negatief over oordelen, zonder te weten wat er speelt. Anderen in de focusgroep geven voorbeelden van mensen die een roerige jeugd hebben gekend, maar al lang een ander leven leiden. 'Het blijft lastig inschatten of je ooit verlost wordt van zo'n stigma', vindt de directeur van De Boei. We constateerden eerder al dat dorpingen in nood (bij controversiële issues) niet zo snel aan de bel zullen trekken en vaak denken dat ze het zelf wel op kunnen lossen. De onderliggende angst is dat niemand in een kwaad licht wil komen te staan bij anderen. Het schaamtegevoel over je eigen falen houd je liever voor jezelf in plaats van je te moeten verantwoorden tegenover het collectief. Maar dit beschermingsmechanisme heeft een tijdelijke houdbaarheidsdatum als er verder niets verandert. In dit licht bezien moet er (o.a. door preventie) meer worden gelet op groepsleden c.q. peers die zich in willen zetten voor vrienden die hulp nodig hebben bij het aanpakken van hun problematische gebruik. Jongeren zijn erg gevoelig voor een waardeoordeel van hun vrienden. Versterk de positieve kracht van vrienden die compassie tonen. Een verandering 'van binnenuit' door middel van een peer-tot-peer benadering kan een krachtig signaal zijn (zie hoofdstuk 7).

Volgens de professionals die cliënten hebben begeleid of dorpingen kennen met een verslavingsverleden, is de sociale omgeving een belangrijke voorspeller in hoeverre iemand na het afkicken zijn of haar leven in het dorp weer op kan pakken en de verleiding van drank en drugs kan weerstaan. De ervaring leert echter dat degenen met een zwak sociaal vangnet hier de meeste moeite mee hebben. Maar de keuze om niet terug te keren is eveneens een hard gelag. 'Sommigen zeggen dat ze nog liever doodgaan dan dat ze moeten verhuizen.' Wie investeert in een sterk

netwerk met een kring van familie en vrienden die kunnen inspringen op moeilijke momenten, vergroot de kans om niet in oude patronen terug te vallen.

Wat nu?

Met het oog op de bevindingen uit het onderzoek, aangevuld met eigen ervaringen en impressies, is iedereen in de focusgroep het erover eens dat de tijd rijp is voor een nieuwe stap. Doel is het creëren van een breder draagvlak in de gemeenschap bij de aanpak van het middelengebruik, met in eerste instantie vooral aandacht voor de alcoholproblematiek onder jongeren die in het dorp nog te weinig wordt onderkend, maar bij een substantiële groep op termijn tot veel gezondheidsschade kan leiden. In de slipstream van alcohol op jonge leeftijd neemt ook de kans op problematisch middelengebruik toe.

In de focusgroep worden verschillende punten aangestipt die het vroege alcoholgebruik bij jongeren moeten voorkomen dan wel afremmen. Daarbij wordt opgemerkt dat er in de afgelopen jaren al verschillende initiatieven zijn gestart door verschillende organisaties (o.a. De Boei, WayPoint, Moedige Moeders) die begaan zijn met het dorp en aandacht hebben gevraagd voor de gezondheidsrisico's van drugs en alcohol, evenals de randverschijnselen met impact op het dorp (o.a. overlast, dronkenschap, vechtpartijen, verkeersongelukken etc.). Maar de burgemeester hoopt ook dat de negatieve uitwassen van middelengebruik meer mensen aan het denken zetten en dat het dorp zich meer gaat mobiliseren, kortom dat er meer draagvlak komt voor een stringenter beleid. De focusgroep spreekt de wens uit dat er meer discussie komt over het forse alcoholgebruik op jonge leeftijd, waarbij de economische belangen van sommige partijen meer ondergeschikt worden gemaakt ten faveure van de algemene gezondheid van de gemeenschap, in het bijzonder die van (kwetsbare) jongeren.

Meer regie

Sommigen vragen zich af of alle initiatieven wel even effectief waren, en pleiten voor meer regie vanuit de gemeente. 'Een integrale aanpak ontbreekt. Het is nu nog te vaak een lesje hier en een lesje daar', vindt een maatschappelijk werker. Veel initiatieven hangen als los zand aan elkaar. Een groepsaanpak, samenwerking met bedrijven, het ondertekenen van een preventieakkoord; allemaal goede bedoelingen maar de zorgen blijven er niet minder om. De aanpak moet dus meer gestructureerd én het moet ook werken voor dit specifieke dorp. Wees er alert op dat het draagvlak bij de bevolking niet afneemt bij de aankondiging van meer regelgeving. Verder kan het ook geen kwaad om in de aanpak vaker samen op te trekken met vergelijkbare dorpen met een soortgelijke thematiek/problematiek.

Creëer draagvlak

Er worden verschillende ideeën geopperd die enerzijds liggen in de juridische sfeer van (meer) duidelijke grenzen aangeven en daar ook op handhaven. Maar misschien nog wel belangrijker is dat er ook een serieus gesprek op gang moet komen tussen dorpsbewoners en maatschappelijke groepen over de gezondheidsrisico's van bovenmatig alcoholgebruik bij jongeren en jongvolwassenen. Volgens de focusgroep zijn er nog veel 'heilige huisjes' omtrent alcohol te beslechten. 'Je gaat wel op het geld zitten als je erover begint', vindt een deelnemer. In een cultuur die sociaal zo met elkaar is verweven, voelt het soms onwennig aan om over de nadelige kant van

alcohol na te denken en welke negatieve impact deze heeft op de gemeenschap. De meesten zijn het erover eens dat er iets moet gebeuren, maar geven ook aan dat dit een proces van lange adem is. Door de eigengereide cultuur en afkerigheid van het gezag nemen de mensen niet zo snel iets aan van een ander of 'van boven'.

Professionals, maar ook jongeren, weten uit ervaring dat het doorbreken van de sociale code (een kritische houding naar alcoholmisbruik) tot onbegrip of zelfs boze reacties kan leiden. Alcohol is per slot van rekening ook de kurk waar de economie en het feestelijk vertier op drijft. Wie daaraan wil gaan morrelen moet een goed verhaal hebben. In de **aanbevelingen** (pag. 57) wordt daartoe een eerste aanzet gegeven.

9 Samenvatting & conclusies

In opdracht van de gemeente Bunschoten heeft de Hogeschool van Amsterdam onderzoek gedaan naar alcohol- en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen. Doel van het onderzoek is meer inzicht krijgen in jongerenculturen en riskant middelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen in de gemeente Bunschoten. Een onderzoek waar de Stuurgroep Preventie Middelengebruik behoefte aan had om ouders én jongeren beter te kunnen bereiken bij het zetten van nieuwe stappen in de aanpak van de alcohol- en drugsproblematiek.

Aan de hand van een topiclijst werden uitgebreide interviews gedaan met elf sleutelinformanten die vanuit verschillend perspectief over de leefwereld van jonge dorpelingen vertellen. Vijf sleutelinformanten reflecteren hierover als professional (sociaal werker, predikant, onderwijscoördinator, wijkagent en maatschappelijk hulpverlener) en vanuit het contact die elk van hen in die hoedanigheid heeft met jongeren. Daarnaast geven zes jongeren (geworven via een flyer) meer inzicht over de jongerencultuur in het dorp en de rol die alcohol- en drugs daarin speelt. Niet alle jongeren die werden geïnterviewd hebben ervaring met drugs, maar wel met alcohol. In tegenstelling tot professionals vertellen jongeren meer van binnenuit over opgroeien in het dorp, school, werk en hun vrijetijdsbesteding met vrienden.

Al langer komt het problematische alcohol- en drugsgebruik onder jongeren in de gemeente Bunschoten met tussenpozen negatief in het nieuws. Verschillende kwartiermakers en groeperingen luiden meermaals de noodklok en spraken hun bezorgdheid uit over verslaafde jongeren. Sommigen zijn van mening dat drugs, hoewel ongewenst, niet meer zijn weg te denken uit het leven van jongeren, waarbij het gebruik zich grotendeels in het verborgene afspeelt en een ongrijpbaar probleem blijkt. Dergelijke geluiden klinken ook in andere vissersdorpen (o.a. Volendam, Urk, Katwijk) waar van een overeenkomstige problematiek sprake lijkt. De dorpen zijn in meerderheid gelovig, met een hoog arbeidsethos en een gesloten cultuur met hechte familiebanden. Van jong tot oud wordt het hier al vroeg met de paplepel ingegoten: niet klagen maar doorpakken, is het devies.

De groeiende media-aandacht voor deze ‘mediagenieke vissersdorpen’, wekte ook belangstelling bij sociale wetenschappers die het middelengebruik onder de loep gingen nemen, in het bijzonder cocaïne. Met als doel meer te begrijpen over aard, omvang en patronen van gebruik in rurale jongerenculturen. De studies richtten zich daarbij niet op (hippe) jongeren woonachtig in de dichtbevolkte Randstad, maar eerder op het lokaal maatschappelijke discours van drugsgebruik in de leefwereld van vaak witte hardwerkende jongeren.

Hoewel de beeldvorming in de media vaak anders doet vermoeden, betoogden criminologen (o.a. Kool en Korff) dat de discussie over het zogenaamde ‘drugsprobleem’ vaak vanuit een moreel discours wordt gevoerd en is gebaseerd op een abstinentiegedachte (onthouding van drugs) waar gereguleerd gebruik haast niet lijkt te bestaan. Dit leidt tot zorgen, ondanks dat een meerderheid van de jeugd recreatief gebruikt en er geen sprake is van een collectief drugsprobleem bij het jonge deel.

Dit laat echter onverlet dat er evengoed jongeren en jongvolwassenen zijn die door hun problematische middelengebruik op betrekkelijk jonge leeftijd maatschappelijk ontsporen. De sleutelinformanten zijn bevestigd over de set en setting van gebruik en welke risicofactoren mogelijk bijdragen tot grensoverschrijdend gebruik en risicogedrag in groepsverband. Daarbij is ook sprake van uitsluitingsmechanismen. In een dorp waar 'iedereen elkaar zegt te kennen', is het een hard gelag wanneer iemand door de gemeenschap of vriendengroep vanwege deviant gedrag in een kwaad daglicht wordt gezet. Wie eenmaal een 'stempel' heeft komt daar moeilijk meer vanaf. Zelfs als je je leven weer op de rails hebt. Zwijgzaamheid en loyaliteit naar elkaar spelen daarbij een rol. Dit kan er ook toe leiden dat men tegenover de gemeenschap liever de schone schijn ophoudt dan het probleem (in dit geval alcohol en/of drugsverslaving) te benoemen. Zolang niemand het voortouw neemt en hulp aanbiedt, kunnen dergelijke problemen volgens sleutelinformanten leiden tot onnodig leed en verdriet.

Positieve en negatieve kenmerken van het dorp

Om de aard van middelengebruik en gedragspatronen daaromtrent beter te kunnen duiden, kan een typering van het dorp, de omgeving en leefwereld van jongeren al enige helderheid geven. In de gesprekken met sleutelinformanten over hoe zij het dorp zien en typeren (historisch, economisch, cultureel en mentaliteit) springen er telkens een paar kenmerken uit die als *positief* of eerder als *negatief* worden gezien. Deze kenmerken en de daaruit voortvloeiende kwetsbaarheden zijn samengevat in een overzicht op pagina 59.

Het dorp leunt op een solide lokale economie (vis en koek) die veel werkgelegenheid biedt en ook voor jongeren goed betaalt. Hard en veel werken wordt indachtig voorgaande generaties niet geschuwd. Het inkomen loont en er is onderlinge solidariteit (meehelpen, invallen bij ziekte etc.) om de business (koek en viskramen) door te laten draaien. Ook aan de productiekant (fileren van vis) is 'dag en nacht' werk. Fileren en vis verkopen is voor 'doorzetters' en 'aanpakkers'. En daar bulkt het hiervan, vinden dorpingen. Deze masculiene waarden worden ook tegenover buitenstaanders vaak gekoesterd. De Spakenburgse jeugd staat ook bekend om zijn mondigheid en competitieve teamspirit die volgens sommigen wordt aangewakkerd door het werken op de markt en in de sport. De ligging van het dorp, de visserijhistorie en de algehele trots versterken de autonomie. Er is een sterk wij-zij gevoel en onderlinge loyaliteit die ervoor zorgt dat de rijen gesloten blijven als de situatie daarom vraagt. Voor veel jongeren is het dorp een anker, met een hecht familieleven en sterke banden met het geloof. De meerderheid is verknocht aan het dorp en wil hier graag blijven wonen. Naast het opsommen van positieve kenmerken lijken de negatieve vaak een spiegel daarvan. Door een hang naar het collectieve en unieke karakter van het dorp, komt het 'individuele' en 'persoonlijke' nogal eens onder druk te staan. Jongeren en jongvolwassenen die hun eigen koers willen varen, stuiten soms op onbegrip in de directe omgeving. In dit sociale vacuüm worden eigen behoeftes en afwijkende ideeën lang niet altijd begrepen en soms zelfs tegengewerkt.

In een heroïsche werkcultuur van doorgaan en niet opgeven, is weinig ruimte voor het eigen gevoelsleven, ook niet in de eigen vriendenkring. Het missen van een veilig klankbord, waar je problemen kunt delen, verstrekt het gevoel van eenzaamheid en uitsluiting. Door het gebrek aan empathie in de sociale omgeving wordt de hulpvraag verdrongen en uitgesteld, ook in het besef dat

het tonen van 'zwakte' je kwetsbaarheid vergroot. Alleen maar druk voelen om je vooral te bewijzen naar anderen, kan funest uitwerken bij iemand die emotioneel in de put zit. Dit geldt ook voor jongeren en jongvolwassenen die een problematisch patroon van middelengebruik hebben ontwikkeld en daar geen controle meer over zeggen te hebben.

Een brede alcoholcultuur

Sommigen denken dat de diepgewortelde alcoholcultuur zijn oorsprong vindt in het maritieme verleden. Door de groeiende welvaart raakte het alcoholgebruik meer verspreid. Naast de horeca hebben indirect ook de kerk en het verenigingsleven een aandeel gehad in de populariteit van alcohol. Maar het groeiende alcoholgebruik heeft ook negatieve sporen nagelaten van problematisch gebruik en verslaving in gezinnen en bij jongeren die daar getuige van zijn geweest. Maathouden en grenzen stellen wordt moeilijk gevonden in het dorp, vooral bij jonge werkende mannen; ook wel 'rauwe rakkers' genoemd. Dit beeld wordt bevestigd door landelijk onderzoek waaruit blijkt dat in sommige sectoren van de beroepsbevolking (o.a. bouwnijverheid, landbouw en visserij) het alcoholgebruik en het risico op de ontwikkeling van alcoholproblemen onder mannen relatief scoort. De factoren die daar invloed op hebben, en die grotendeels ook gelden in het dorp zijn: beschikbaarheid van alcohol op het werk - sociale druk om te drinken - afwezigheid van toezicht - een hoog of laag inkomen - bescherming door collega's - werkdruk, stress en gevaarlijke situaties - zwaar, warm of stoffig werk - ploegendienst en/of onregelmatige werktijden - verveling.

Naast sociaal-demografische, economische en culturele factoren, speelt bij veel ouders/volwassenen ook het ontkennen van gezondheidsrisico's een rol. Het stellen van regels en grenzen naar jongeren blijft een heikel punt. Maar goed zicht op het 'werkelijke' alcoholgebruik ontbreekt grotendeels, zelfs in een thuissetting waar de verandacultuur sinds corona hoogtij viert. Jongeren bevestigen dit beeld en geven ook aan dat zij vaak al op vroege leeftijd in aanraking zijn gekomen met 'sappies' (alcohol). Ook nu geldt dat minderjarigen makkelijk in de verleiding worden gebracht om mee te drinken en dat dit nauwelijks tot discussie leidt thuis.

Drugsgebruik in perspectief

In sommige groepen worden ook andere middelen dan alleen alcohol gebruikt. Bij het middelengebruik doet zich een tweedeling voor bij jongeren en jongvolwassenen: zij die voornamelijk drinken (en soms ook roken of blowen) en een kleinere groep jongeren die ervaring heeft met ecstasy, amfetamine, 3-MMC en vooral cocaïne, maar ook bekend is met bijvoorbeeld ketamine, GHB en lachgas. De meeste middelen blijven beperkt tot festivals en kleinere thuisfeesten in het weekend. Jongeren die niet gebruiken kennen wel vaak jongeren in het dorp die dat wel doen. Gebruikende en niet-gebruikende peergroepen lijken zo op het eerste oog gescheiden van elkaar, maar in het verenigingsleven en bij sport loopt dit weer door elkaar. De binding met het dorp en alle sociale activiteiten daaromheen zijn vaak belangrijker dan louter alleen drugsgebruik. De verhalen van en over jongeren komen in grote lijnen overeen met eerder onderzoek (begin deze eeuw), in de zin dat de meerderheid vooral recreatief drugs gebruikt, dat wil zeggen alleen op momenten als de situatie het toelaat, bijvoorbeeld op speciale momenten en in het weekend. Toch zijn er ook verschillen tussen toen en nu.

1. Het besef bij jongeren dat de wereld groter is dan alleen het dorp. Vooral tijdens het festivalseizoen verlaten meer jongeren het dorp op zoek naar weekendvertier. Een deel komt hierdoor in aanraking met het hedonistische uitgaansgedrag en vaak bijkomend drugsgebruik. Als gevolg van het groeiend aantal muziekfestivals is het in de lokale horeca een stuk rustiger geworden.
2. De groep jonge gebruikers is als gevolg van de feestcultus in de breedte gegroeid. Gesprekken over drugs en persoonlijke ervaringen worden makkelijker gedeeld met elkaar, ook met leeftijdsgenoten die (nog) geen ervaring hebben met uitgaansdrugs. Een groeiende acceptatie en bereidheid om te experimenteren kan als een aspect van 'normalisering' worden gezien.
3. Het aanbod op de drugsmarkt is gevarieerder en meer toegankelijk geworden. Wie ecstasy, cannabis, cocaïne, ketamine of een designerdrug als 3-MMC wil kopen voor een feest, hoeft daar niet meer per se het dorp voor uit. Door technologische innovaties en het delen van sociale media is de afstand tussen 'aanbieders' en 'kopers' kleiner en eenvoudiger geworden. Zelfs in een dorp met veel sociale controle blijft de pakkans klein.
4. De invloed van de drugsmarkt doet zich tegenwoordig sterker gelden vanwege de toegenomen invloed van de georganiseerde misdaad op het dunbevolkte platteland. In de afgelopen jaren hebben verschillende grote strafrechtzaken laten zien dat ook kleine dorpen verknoopt kunnen zijn met mondiale drugshandel, vooral cocaïne. Als gevolg hiervan is een groeiende groep jongeren (volgens sommige sleutelpersonen enkele tientallen) op enigerlei wijze actief (geweest) in de drugshandel (o.a. als loopjongen, witwasser, dealer, vervoerder).
5. Hoewel inwoners niet graag praten over deviante verschijnselen in hun gemeenschap en het groeiende recreatieve gebruik in veel kringen nog steeds een taboeonderwerp is, worden jongeren minder snel weggezet als 'junkie' of verslaafd.

Ontsporing drugsgebruik

Uit het beeld dat naar voren komt, kunnen we zeggen dat er geen sprake is van een collectief drugsprobleem, aangezien een substantieel deel van de jongeren geen drugs gebruikt. Bij degenen die dat wel doen is het gebruik in veel gevallen niet persistent, waardoor jongeren het vaak niet als een probleem zien. Voor de meesten is drugs een fase die hoort bij de adolescentie en jongvolwassenheid die vaak parallel loopt met hangen, uitgaan, specifieke muziekszenes en leefstijlen. Ofschoon de meerderheid van de gebruikers zijn/haar drugs (vaak met tussenpozen) vooral in het weekend en bij speciale gelegenheden neemt, zijn er ook groepen met een frequenter en heviger gebruikspatroon met daarbij gepaard gaande lichamelijke en geestelijke gezondheidsrisico's. In dergelijke gevallen is er ook vaak sprake van gezinsproblematiek (verslaafde ouder, huiselijk geweld etc.). In deze context wordt het middelengebruik vooral aangewend om te verdoven, van de wereld te zijn of zich onaantastbaar te voelen.

De rode draad tussen alle drugs is cocaïne, waar jongeren al op vroege leeftijd mee in aanraking komen. Het middel is makkelijk verkrijgbaar en gezien het relatief hoge inkomen op jonge leeftijd ook betaalbaar. Maar belangrijker nog is de status van cocaïne als 'ontspanner' na een lange werkdag (in combinatie met alcohol) óf als 'katalysator' om langer door te kunnen feesten of werken. In het laatste geval is de scheiding tussen het gebruik tijdens vrije tijd of werk niet bij

iedereen even helder meer. Het gebruik van cocaïne (vaak in combinatie met alcohol) wordt door veel jongeren (maar ook volwassenen) onderschat omdat het in de beginfase van het gebruik alleen maar voordelen lijkt te hebben. Cocaïne houdt je scherp en wakker en geeft je zekerheid dat je te allen tijde kunt doorgaan als je wilt. Zo op het eerste oog sluiten de voordelen van het middel naadloos aan bij de competitieve maar ook bourgondische dorpscultuur. De keerzijde is echter dat de aanvankelijke voordelen van het 'witte wondermedicijn' geleidelijk aan verdampen en de eerder positief beleefde effecten niet meer worden gevoeld. Omdat veel gebruikers tegen beter weten in blijven gebruiken, ontwikkelen ze een patroon die afhankelijkheid in stand houdt zonder nog enig geestelijk of lichamelijk genot te beleven aan het middel.

[Meer samenwerking, organiseren laagdrempelige hulp, voorlichting en ondersteuning](#)

Trots en schaamte spelen een rol in de identiteit van het dorp waar zelfredzaamheid hoog in het vaandel staat. Vanuit deze grondhouding is er minder oog voor dorpingen die in de misère zitten, maar die daar niet makkelijk voor uit durven komen. Interventies bij probleemgedrag kunnen hierdoor worden vertraagd. Uit angst voor afwijzing of zelf onderwerp te zijn van gesprek, voelen jongeren huiver om een probleem rondom middelengebruik bespreekbaar te maken.

Maar angst is een slechte raadgever. De sleutelinformanten (zowel professionals als jongeren) doen daarom enkele suggesties om het zwijgen te doorbreken vanuit de gedachte dat niemand onfeilbaar is. Het is juist een teken van kracht als je vragen durft te stellen aan anderen of zelf een probleem durft aan te kaarten. De ervaring leert dat de recht-voor-zijn-raap gesprekken tussen vrienden (achteraf gezien) vaak de meeste indruk hebben gemaakt op de weg naar herstel.

In de **aanbevelingen** (pag. 57) nemen we verschillende ideeën over die in onze gesprekken met professionals en jongeren en in de focusgroep ter sprake zijn gekomen. Want de door velen gekoesterde maritieme folklore in het sociaal bewogen en solidaire Bunschoten, heeft met het chronische alcohol en dito drugsgebruik onder sommige groepen jongeren echter ook een donkere keerzijde. Professionals vinden het daarom tijd voor een nieuwe stap met als doel het creëren van een breed draagvlak in de gemeenschap bij de aanpak van het middelengebruik, te beginnen met het alcoholgebruik onder jongeren. Dit kan alleen slagen bij voldoende regie vanuit de gemeente, het betrekken van stakeholders én een breed draagvlak bij de inwoners.

De aanbevelingen rondom alcohol- en middelengebruik richten zich op (1) een brede samenwerking tussen de verschillende partijen met als doel een zo groot mogelijk draagvlak te krijgen; (2) het bemoeilijken van de verkrijgbaarheid en toegankelijkheid van alcohol bij minderjarigen; (3) meer toegang tot laagdrempelige hulp en meer investeren in nazorg; en (4) meer ondersteuning en informatie/voorlichting over alcohol- en middelengebruik in de *directe, sociale en werkomgeving*.

10 Aanbevelingen

Naar een brede aanpak en samenwerking

- Wees er scherp op dat nieuwe initiatieven rondom alcohol- en drugsgebruik niet verzanden in symboolpolitiek. Werk daarom een gezamenlijk alcoholplan uit (met een krachtige slogan) die door alle maatschappelijke instituties (o.a. kerken, scholen, (sport)verenigingen) vanuit een gemeenschappelijk belang gedragen wordt, namelijk een gezonde toekomst voor minderjarigen en jongvolwassenen. Ook de horeca en andere publieke verkooppunten van alcohol zouden hier in meegenomen moeten worden.
- Zoek uit of je sponsors en rolmodellen (o.a. in de sport) kunt winnen voor de ondersteuning van een gezonde omgeving (in navolging van IJsland-model). Er zit een intrinsieke kracht in het dorp waar iets ten goede kan worden gekeerd. Als die collectieve kracht ook kan worden ingezet op het thema alcohol, kunnen er grote stappen worden gezet.
- Steek ook je licht eens op bij andere vissersdorpen met een vergelijkbare problematiek en welk plan van aanpak zij hebben ten aanzien van alcohol- en middelengebruik bij jonge dorpingen.

Bemoelijk de verkrijgbaarheid en toegankelijkheid van alcohol bij minderjarigen

- Treed krachtiger op tegen de makkelijke verkrijgbaarheid van alcohol die buiten de horeca, bijvoorbeeld in sportkantines wordt geschonken aan jongeren. Desnoods kan er met vergunningen worden afgedwongen dat er geen alcohol meer op sportparken mag worden geschonken.
- Kijk kritischer naar de leeftijdsgrens bij de verkoop (winkels, slijters) van alcohol aan minderjarigen.
- Controleer scherper op leeftijd bij jongeren in de horeca en op evenementen, evenals op het doorschenken bij geconstateerde dronkenschap.

Meer toegang naar laagdrempelige hulp en aandacht voor nazorg

- In de laagdrempelige hulpverleningssfeer kunnen jongeren baat hebben bij het inzetten van een ervaringswerker die natureel en geloofwaardig overkomt. Ook rolmodellen kunnen inspirerend zijn voor het ontwikkelen van een positiever zelfbeeld. Met de ondersteuning van een vertrouwenspersoon creëer je een veilige omgeving voor jongeren waar ze op moeilijke momenten terecht kunnen.
- De organisatie van de nazorg moet beter worden afgestemd. Er zijn te weinig succesverhalen van jongeren die na het afkicken voor langere tijd abtinent blijven.

Meer ondersteuning en informatie/voorlichting over alcohol- en middelengebruik in de directe, sociale en werkomgeving

- Zet meer in op opvoedingsondersteuning. In een wereld waar 'niet zeuren maar doorwerken' de boventoon voert, wordt het gevoelsleven en de behoefte van jongeren aan emotionele verbondenheid, vooral in gezinnen met hardwerkende ouders, onvoldoende opgepakt.
- Ondersteun (vanuit preventie) jongeren in groepen die zich verantwoordelijk voelen voor problematisch alcohol- en middelengebruik bij vrienden.

- Het hoge alcoholgebruik bij (minderjarige) jongeren is een punt van zorg. Zolang ouders de schadelijkheid van alcohol als een fictief probleem zien, werkt dat door in het gedrag en de positieve perceptie van jongeren over alcohol. Het bemoeilijkt de effectiviteit van overheids campagnes die het alcoholgebruik onder 18 verder willen terugdringen.
- De laissez-faire benadering van ouders bij alcoholgebruik van minderjarigen in de thuissituatie dreigt onbewust een potentiële aanjager te worden van forser alcoholgebruik op latere leeftijd. Het idee van ouders, dat kinderen beter thuis onder toezicht kunnen drinken, werkt eerder averechts. Er zou daarom meer alcoholpreventie moeten komen gericht op de verandacultuur.
- Voor (jonge) werknemers én werkgevers moet speciale informatie/voorlichting komen over lichamelijke en geestelijke gezondheidsrisico's als gevolg van structureel lange werkdagen en weinig slaapuren (onder andere als gevolg van stimulantiagebruik).

11 Typering

Samenvatting van positieve en negatieve kenmerken van het dorp, en de daaruit voortvloeiende kwetsbaarheden.

	Positief	Negatief	Kwetsbaarheden
Economisch solide	<ul style="list-style-type: none"> + Sterke lokale economie (vis en koek). Ook arbeidsmigranten die hier werken. + Er is altijd werk (solidariteit met elkaar). + Al op jonge leeftijd goed verdienen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Individu telt bijna niet, eigen behoeften worden niet altijd gestimuleerd. 	<ul style="list-style-type: none"> > Opoffering leidt tot minder zelfontplooiing.
Mentaliteit	<ul style="list-style-type: none"> + Rauwe cultuur van doorzetters en arbeidsheroïek. + Wars van autoriteit, recht voor zijn raap, niet snel de les laten lezen door mensen van buiten of van hogerop. + Koestering én verdediging van autonomie. + Mondig en rap van tong. + Trouw aan het dorp, loyaal en beschermend naar elkaar. + Eigen boontjes doppen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Arm gevoelsleven in werkcultuur. - Niet het achterste van je tong (durven) laten zien. Veel 'achter de deur' proberen te houden. - Schaamtecultuur. - Iedereen kan goed met elkaar opschieten en tegelijk iemand neerhalen. In de aard wantrouwend naar elkaar. - Niet altijd oprecht. - Jezelf groter voordoen dan je bent. 	<ul style="list-style-type: none"> > Verstikkende ervaring, weg uit het dorp (navelstreng doorsnijden). > Sterke wij-tegen-zij rivaliteit. > Druk voelen om je te bewijzen. > Vaak pas laat hulp inschakelen. > Negatieve houding bij te veel bemoeienis van buiten of van bovenaf.
Cultuur	<ul style="list-style-type: none"> + Bloeiend verenigingsleven. + Veel investeren in sport en beweging. + Teamspirit, 'falen is geen optie', competitief ingesteld (blauw en rood). + De meesten jongeren zijn honkvast en verknocht aan hun dorp. + Het dorp als anker. + Hechte sociale banden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kennismaking met alcohol en soms ook drugs vindt o.a. plaats op sportclubs en in het verenigingsleven. - Veroordeling van het niet volgen van sociale codes. 	<ul style="list-style-type: none"> > Minachting voor en/of afwijzing van wie niet binnen de lijntjes blijft. > Gevoel van uitsluiting en schaamte (zelfveroordeling op grond van afwijkend gedrag). Emotioneel zwaar om je er niets van aan te trekken. > Iedereen van buiten ziet het dorp als één gemeenschap, ook zonder dat je er part of deel aan hebt. Bijvoorbeeld: Spakenburg is voetbal en vis.

12 Bronnen

- De Jong, E.B. (2014) *Pakkie erbij? Een kwalitatieve beschrijving van cocaïnegebruik onder jongeren in een dorpse gemeenschap*. Erasmus Universiteit (masterscriptie).
- De Jonge, M., Nijkamp, L. & Bilderbeek, B. (2021) *3-MMC: gebruikers in beeld. Een verkennend onderzoek naar ervaringen met 3-MMC*. Trimbos-instituut.
- Doekhie, J., Nabben, T., & Korf, D.J. (2010) *NL Trendwatch: gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Rozenberg Publishers.
- Gemeente Bunschoten (2018) *Integraal Beleidskader Sociaal Domein 2019-2022*.
- Gemeente Bunschoten (2021) *Preventieakkoord gemeente Bunschoten*.
- Gemeente Bunschoten (2022) *Bouwen aan de toekomst. Coalitieakkoord 2022 - 2026*.
- Kool, L. (2005) *Witgoud en vuile was. Harddrugs in het lokale maatschappelijke discours en de leefwereld van jongeren in Spakenburg*. Universiteit Utrecht (masterscriptie).
- Korf, B. (2006) *Drugs zijn van de duivel. Diabolisering van drugs en drugsgebruik op Urk*. Radboud Universiteit (masterscriptie).
- Korf, D.J. (2010) *Coke bij de vis. Misdad en moraal*. Universiteit van Amsterdam (oratie), Vossiuspers.
- Korf, D.J., Van Aalderen H. & Mann, R. (1989) *Drugs op het platteland: het drugsgebruik in een kleinere gemeente*. Van Gorcum.
- Measham, F. (2004) Drug and Alcohol Research: The Case for Cultural Criminology. In: J. Ferrell et al. (eds.), *Cultural Criminology Unleashed*, pp. 207-218. Glasshouse Press.
- Mehlbaum, S., Van den Akker, K., Verweij, A. & Wester, A. (2021) *Zuiver op de graat? Over de betrokkenheid van de visserij bij maritieme drugsmokkel*. Politie & Wetenschap, Politiekunde 114.
- Nabben, T. (2010) *High Amsterdam: ritme, roes en regels in het nachtleven*. Universiteit van Amsterdam (proefschrift), Rozenberg Publishers.
- Nabben, T. (2020) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2019*. Hogeschool van Amsterdam.
- Nabben, T. & Benschop, A. (2020) *Antenne 2019. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Boekholt, M. & Benschop, A. (2021) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2020-2021*. Hogeschool van Amsterdam.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2016) Drugs in rurale gebieden: GHB-gebruik en -handel op het Nederlandse platteland. *Tijdschrift voor Cultuur en Criminaliteit*, 6(2), 59-78.
- RIEC MN (2018) *Jaarverantwoording 2018*. Regionaal Informatie en Expertise Centrum Midden-Nederland.
- Spapens, T. (2020) Plattelandscriminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 62(4): 430- 451.
- Spronk, D., Van Gelder, N., Nabben, T. & De Jonge, M. (2020) *Cocaïne: wie gebruikt het en waarom? Een verkennend onderzoek van cocaïnegebruikers in Nederland*. Trimbos-instituut.

- Stoele, M., Verdurmen, J. & Maalsté, N. (2004) *Edam-Volendam ontuchttert*. IVO/Trimbos-instituut.
- Van der Maas, E. (2006) *Factsheet alcohol en werk*. NIGZ.
- Van Kampen, J., Sol, V. & Jansen, T. (2021) *Veilig werken en de nacht. Een verkenning van feiten, oorzaken en kansen*. RIVM.
- Van Laar, M.W. & Van Ooyen-Houben M.M.J. (red.) (2016) *Jaarbericht Nationale Drug Monitor 2015*. Trimbos-instituut.
- Van Rooij, A., Schoenmakers T.M. & Van de Mheen, D. (2011) *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. IVO.
- Weber, M. (1904-1905) Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*.